

OSMANLI ARŞİV BELGELERİNE GÖRE KIZILDELI (SEYYİD ALİ SULTAN) ZAVİYESİ (1826-1852)

KIZILDELI (SEYYİD ALI SULTAN) ZAVİYE (1826-1852)
BOUND TO OTTOMAN ARCHIVE DOCUMENTS

Dr. Selahattin TOZLU¹

ÖZET

Bu etüde konu edilen Kızıldeli (Seyyid Ali) Sultan Zaviyesi, bir Bektaşî Zaviyesi'dir. Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasıyla (1826), bu ocakla ilgili sayılan Bektaşî Tekkeleri de faaliyetten alıkondu. Kızıldeli Zaviye ve Tekkesi de bunlardandır. Ancak, Kızıldeli Tekkesi'nin mal varlığının büyük kısmına devletçe el konduğu hâlde, tekke tamamen kapatılmamıştır. Zaviyede bulunan türbelere türbedar atanmış, bazı emlak türbedarlara bırakılmış, hatta zaviyenin vakfı küçültülerek korunmuş ve Kızıldeli evladından olan türbedarlara gelir verilmiştir. Tekkenin eski mal varlıklarının yeniden elde edilmesine çalışan Kızıldeli evlatları bunu tam olarak başaramamıştır. Yine de tekkenin faaliyetleri türbedarlar tarafından fiili olarak gittikçe yaygınlaştırılmış, bir kısım emlak da geri alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bektaşî Zaviyeleri, Bektaşî Tekkeleri, Yeniçeri Ocağı, Sultan II. Mahmud, Kızıldeli Tekkesi, Dimetoka Kazası, Çirmen Sancağı

ABSTRACT

The subject of these researches, The Kızıldeli Soltan Zaviye, is one of the Bektashi Zaviye. Abolishing Janizary Regiment (1826), the Bektashi Chapels of Dervishes (*tekke*) including Kızıldeli Zaviye related to Janizary body were also restricted functioning. Though the state gets hold of most of the property of Kızıldeli Zaviye and Chapel, the Chapel was not totally closed down. The keepers were appointed to mausoleums in the Zaviye, some of the estates were left to keepers of warden of the mausoleums, and even the Zaviye foundation was minimalized and some amount of income was giwen of the wardens. Those sons of Kızıldeli (*Kızıldeli evlâdı*) Zaviye tried to re-obtain the past property could not reach their target. Yet, the functions of Chapel continued on and even widened, and part of the estates were obtained.

Key Words: Bektashi Zaviyes, Bektashi Chapels of Dervishes, Janizary Regiment, Soltan Mahmud II, Kızıldeli Chapel, Dimetoka district, Çirmen Sanjak.

¹ Atatürk Üniversitesi, Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Tarih Eğitimi ABD., (stozlu66@yahoo.com), (stozlu69@gmail.com), ERZURUM.

1-Giriş: Yeniçeri Ocağı'nın Kaldırılmasından Sonra Bektaşî Tekkeleri

Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılışı Osmanlı tarihindeki önemli olaylardan biridir. Bunlarla ilgili bulunan veya ilgili gösterilen Bektaşî Tekkelerinin de bir kısmı kapatılmış ve değişik muamelelere uğratılmışlardı. Bu çalışmada incelenecek olan Kızıldeli (*Seyyid Ali*) Sultan Zaviyesi ve esasta Kızıldeli Sultan Tekkesi de bunlardan biridir. Evvelce birçok çalışmaya konu edilen Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra Bektaşî Tekkelerinin genel durumu (Es'ad Efendi, 1293; Es'ad, 2000; Cevdet, 1309; Lutfi, 1290; İlgürel, 1986; Mutlu, 1994; Daşcıoğlu, 1996; Ayar, 1998; Şirvanlı, 2001), bu çalışmanın konusu değildir. Bu makalede yalnızca Kızıldeli Sultan Zaviyesi'nin (esasta tekkesinin) durumu tamamıyla belgesel olarak etüt edilmiştir.

Yeniçeri Ocağı'nı kaldıran ve Bektaşî Tekkelerinin faaliyetlerine son veren Sultan II. Mahmud, öncü bir “*müceddid*”² (Lutfi, 1290:11) olarak “Tanzimat”ın yolunu tamamıyla açtığı gibi, “*Tanzimat*” adını da bizzat kendisi koymuştu (Akyıldız, 2001:49-52).

Mevcut belgelerden ve kaynaklardan anlaşıldığı kadarıyla, Bektaşî Tekkelerinin kapatılmasına veya kapatılmayıp da mallarına el konmasına iki temel sebep gösterilmiştir: Bunlardan ilki Yeniçeri Ocağı ile olan bağları; ikincisi ise İslam'a uymayan söz ve davranışlarının hem “şer'en” hem de “siyaseten” engellenmesi gereğidir.

Bektaşîlerin Yeniçeri Ocağı ile olan bağları hem kaynaklarda hem de Bektaşî Tekkelerine ne tür muamelede bulunulacağına dair Rumeli ve Anadolu'ya gönderilen hükümlerde belirtilmiştir. Belgeye göre, ilk fetihler sırasında Osmanlı sultanları “*Hâcî Bektâş Velî ... Hazretlerine temlik ve ihsân buyurmuş oldukları kurâ ve arâzîyi mücerred ashâb-ı zikr ve tâ'at için yaptıkları tekâyâ ve zevâyâya vakf etmişler iken bir müddetden berü Bektâşî gürûhı Yeniçeri tâ'ifesine istinâd ile o misillü tekâyâ ve zevâyânın isimlerini tahrîf ve kendülerine nisbet*” etmiş ve dinden çıkmaya yol açacak birçok işler yapmışlardı (BA, HAT:1734; Es'ad, 1293:199-221; Es'ad, 2000:648-649; Cevdet, 1309:179-185; Şirvanlı, 2001:19-20, 81).

Görüldüğü gibi Bektaşîler, Yeniçeri Ocağı ile ilişkili sayılmış ve Bektaşî Tekkelerinin kapatılmasının veya mallarına el konmasının sebeplerinden biri de bu olmuştur. Dolayısıyla Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasının Bektaşî Tekkelerinin kapatılmasının veya etkisizleştirilmesinin yolunu açtığı aşikârdır. Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasıyla birlikte bilhassa İstanbul'da bulunan Bektaşî Tekkeleri hakkında acil takip ve icraata başlanmış, bu icraat taşralara da örnek edinilmişti. Nihayet taşradaki Bektaşî Tekkeleri hakkında neler

² Vakanüvis Ahmed Lutfi Efendi, “*müceddid*” olarak nitelediği II. Mahmud ve reformları (*tekallübât*) hakkında şu kanaattedir: “*Bin iki yüz kırk bir senesi Devlet-i 'Aliyye-i 'Osmâniyyenin tecdid-i usûl ve etvârâ ibtidâr eylediği zamân olduğundan mebd'e-i târîh-i cedid-i Devlet ittihâz kılndı. Cism-i Devleti ihyâya bâ'is olan Vak'a-i Hayriyyenin yevm-i vukû'u târîh-i mebd'e' olmak lâzım gelir ise de ...*” (mecburen yılbaşı olan Muharrem'den başladım) (ve) “*Sultân Mahmûd Hân-ı Sâni ... ki zamân-ı 'âlllerinde vâki' tekallübât-ı cesimeye nazaran selâtîn-i mâziyye-i 'Osmâniyyenin birincisi denmeğe sezâdır, o müceddid ...*” (Lutfi, 1290:11).

yapılacağı karara bağlandıktan sonra, Rumeli ve Anadolu'daki idarecilere bu hususta hüküm yazılarak görevliler yollanmıştır.

Kaynaklarda geçen rivayetlere göre; Sultan Orhan zamanında yeni bir askerî sınıfın kuruluşu sırasında bazı subaylar (*zâbitler*), kendisinin hayır duasını almak için Hacı Bektaş Veli'nin yanına gitmiş, o da üstündeki "*aba*"sından birer parça kopararak bunlara vermiş ve hayır duasıyla geri göndermiş, bu askerlere de "*Yeniçeri*" denmiştir. Bundan sonra Yeniçeri Ocağı'nın "*doksan dört ortasında*" bir Bektaşî Babası bulunmuş, Yeniçeri Ağası atandığında Hacıbektaş'taki Bektaşî Şeyhi İstanbul'a gelerek Ağa'nın tacını giydiren olmuştur. İşte bu yolla ocağa giren Bektaşî kılıklı bir kısım "*derbeder mülhidler*" zamanla askerinin de itikadını bozmuştur (Es'ad, 1293:199 vd; Cevdet³, 1309:179-182).

Hem kaynaklarda, hem de belgelerde iddia edildiği kadarıyla, aslında "*Bektaşî*" adındaki bu insanların ve kendini Hacı Bektaş Veli'ye isnat ve nisbet edenlerin ve tabiatıyla Yeniçerilerin, Hacı Bektaş Veli ile alakaları yoktu. Çünkü "*Hacı Bektaş Veli*" adıyla meşhur olan bu zat, esasında Sultan Orhan zamanında yaşamış "*Seyyid Mehmed*" adlı bir şeyh olup takva ve tövbe ehli mübarek bir insandır (Es'ad, 1293:199; Cevdet, 1309:180; Şirvanlı, 2001:19-20, 81). Hatta, Hacı Bektaş Veli'nin Nakşibendi tarikatindeki silsilesi "*altı vasıta*" ile Ahmed el-Yesevî Hazretlerine dayanmaktadır (Es'ad, 1293:199-200).

Devrin olaylarını bizzat yaşayan Es'ad Efendi'nin aktardığına göre; 8 Temmuz 1826 (2 Zilhicce 1241) tarihinde Sarayçı'ndeki camide bir "meşveret meclisi" toplanmış ve bu meseleyi görüşmüştü. Mecliste eski ve yeni sadrazamlar, eski ve yeni şeyhülislâmlar, devlet ricalinden meşverete memur olanlar ile tarikat şeyhleri (*Nakşibendî, Kadirî, Hâlvetî, Celvetî, Mevlevî, Sa'dî*) bu toplantıya katılmışlardı. Şeyhülislâm Kadızade Muhammed Tahir Efendi, yekten söze girerek tarikatler ve Hacı Bektaş Veli hakkında şunları ifade etmişti: "... *zıkr-i cehrî delâ'il-i Kur'âniyye'den başka kavî ve fi'l-i nebevî ile sâbit ve turuk-ı chehriyyenin cümlesi Hazret 'Alî'ye mensûb olan turuk-ı nâzenînden münş'a'ib olmağla turuk-ı 'aliyyenin cümlesi hakk ve Hacı Bektâş Veli ve sâ'ir turukdan güzêrân iden pîrân-ı 'izâm ve e'izze-i kirâm ... cümlesi ehlullah ... olub anlara kat'â diyeceğimiz yokdur*" (Es'ad, 1293:207-208).

Bu konuşmadan anlaşılıyor ki Şeyhülislâm, bütün tarikatleri ve bu arada Hacı Bektaş Veli'yi de Hazret Ali'ye bağlamış ve Hacı Bektaş Veli'ye asla bir diyecekleri olmadığını ve onun "*Allah Ehli*" bir kimse olduğunu ifade etmiştir. Fakat bu hitabın, kendilerine Bektaşî diyenlerin Hacı Bektaş ile ilgileri olmadığı kararına varmış birisinin görüşleri olduğu açıktır. Çünkü, yine hadiseleri bilen Es'ad Efendi, Şeyhülislâmın konuşmasına devam ederek; "... *Bektâşîlik nâmıyla hevâ-yı nefisine teb'an ferâ'izi edâ eylemek değîl belki ma'azallahü te'âlâ tahlîl-i muharremât ve istihfâf-ı 'ibâdât iderek küfri mü'eddî dürlü dürlü fisk u fücür ve fezâhata tasaddî*

³ Cevdet Paşa, birçok kaynakta aktarılan bu bilgiye itiraz eder. "*Cihânnümâ*"dan aktararak, bu askerlerin Orhan değil onun oğlu Hüdevendigâr zamanında yazıldığını ve "*yeni çeri (yeni asker)*" denen bu sınıfın esasta "*yaya askeri gibi 'ak bürk'*" giyen sınıf olduğunu, bunların Türklerin yanına verilerek Türkçe ve tabiatıyla İslam dinini öğrendiklerini yazar (Cevdet, 1309:179-180).

itmekde oldukları şâyi' ve mütevâtir olmağla, sizler meşâyih-i turuk-ı 'aliyyeden olduğumuzdan bu husûsda ma'lûmât ve mesmû'âtınız nasıldır ve bu makûlelerin hakkında ne dîrsiniz" diye sorduğunu kaydeder (Es'ad, 1293:208). Orada bulunan şeyhlerin bazıları, "ol tâ'ife ile ülfetimiz olmadığımızdan hâllerini hakikati üzere bilmeyiz, deyüb sükûtu ihtiyâr" ederken, bazıları da, "vâkı'â Üskûdâr tarafında o misillü münkirât tevâtür işidilmekdedir" diyerek (Es'ad, 1293:208) sadece Üskûdâr'ı işaret etmişlerdir. Herhâlde şeyhler meseleye tam olarak Şeyhülislâm gibi bakmamaktadır; fakat Şeyhülislâm ve devlet ricali Bektaşî Tekkelerinin etkisiz hâle getirilmesine karar vermişlerdir.

Bektaşî Tekkelerinin kaldırılmasına dair Rumeli ve Anadolu'daki mülki ve ilmî yetkililere yazılan hükümde, aslında Hacı Bektaş Veli'nin büyük velilerden olduğu, ancak kendilerini ona bağlayan Bektaşîlerin onunla alakası bulunmayan, İslam dışı söz ve fiilleriyle her tarafta bilinen kimseler oldukları üzerinde durulur. Bu bakımdan, hem belgelerde hem de kaynaklarda Bektaşîler hakkında kullanılan kavramların tespiti mühimdir: "Râfîzî (çoğulu "revâfız"), "mülhid (çoğulu "melâhide", bazen "ehl-i ilhâd", "derbeder mülhidler)", "erbâb-ı rafz u ilhâd", "fâsik (çoğulları "fesaka" veya "fusakâ)", "gürûh-ı Alevî ve revâfız", "zındik ve mülhid" "dâll ve mudil", "ibâhiyyûn", "ekl-i savm ve terk-i salât edenler", "mekr ü dalâlet içinde olanlar", "melâ'in ve melâhide", "âyin-i bâtıla icrâ edenler", "tarik-i müstakîmden bi'l-küllîye hurûc edenler", "ekser ashâb-ı kirâm ve bilhassa Hazret Ebubekir es-Sıddîk hakkında küfri müeddî tefevvühâta cesâret edenler", "Çehâr-yâr-ı Güzîn ... hazerâtına itâle-i lisân edenler", "sû-i i'tikâd ve âyin-i rafz ü ilhâd ile şöret-gîr olanlar", "zamâne Bektâşîleri", "ehl-i bid'at" vs. (BA, HAT:17411; BA, HAT:1734; BA, HAT:17386; BA, C. ADL:1734; Es'ad, 1293 ve 2000; Cevdet, 1309; Mutlu, 1994:72-73; Şirvanlı, 2001:19-20, 81).

Bektaşîlerle alakalı belge ve kaynaklarda geçen tanımlamalar bu kadar olmamakla birlikte, bir fikir olması bakımından bu örnekler seçilmiştir.

2-Kızıldeli Tekkesi Hakkında İlk Tespitler

Bektaşî Tekkelerinin İstanbul'da uygulanan sistemle taşralarda da kaldırılmasına dair çıkarılan hükümden önce, özellikle Kızıldeli Tekkesi hakkında araştırma yapılmıştı. Bu sırada Çirmen Mutasarrıfı olan Mehmed Esad Paşa'dan⁴, sancak dâhilindeki Bektaşî Tekkeleri ve bilhassa Kızıldeli Tekkesi'nin her yönlü tetkik edilerek merkeze bildirilmesinin istendiği anlaşılıyor. Esad Paşa, ilk iş olarak Çirmen Sancağı'nda bulunan tekkelerin bir listesini hazırlatarak İstanbul'a yollamıştı. Bu listeye göre; Çirmen Sancağı'nda on altı (16) adet büyük Bektaşî tekkesi vardır: Bunların ikisi ve başta geleni "Meydan" adlarına anılan Meydan-ı Bâlâ-yı Kızıldeli (Yukarı Kızıldeli Meydanı) ve Meydan-ı Zir-i Kızıldeli (Aşağı Kızıldeli Meydanı)

⁴ Mehmed Esad Muhlis Paşa olup, Ayaşlıdır. Devrinin mühim şahsiyetlerinden ve önemli devlet görevlilerindedir. Çirmen'den sonra iki defa Erzurum Valiliği de yaptı. Oğlu Sadullah Bey, Viyana elçisiyken vefat etmişti. Esad Paşa, 1851 yılında Diyarbakır'da vefat etti (Hayatına bk. Mehmed Süreyya, 1308:340-341). Esad Muhlis Paşa'nın Erzurum'da kalenin bitişiğinde yaptırdığı cami, hâlen Esad Paşa Camisi olarak ibadete açıktır. Caminin önündeki hazirede "Esad Paşa Şeyhi" adıyla bilinen Şeyh Osman Efendi'nin mezarı vardır.

Tekkeleridir. Diğerleri ise; Hasköy Uzuncaabad'ında Osman Baba ve Ali Baba, Zagra-i Cedid Kazası'nda Kademli Baba, Cısr-i Mustafa Paşa Kazası'nda Hızır Baba, Sultan Yeri Kazası'nda Almalı Baba, Mekri yakınında Taşlık, Ferecik Kazası'nda Nefes Baba, Keşan Kazası'nda Rüstem Baba, Hayrabolu Kazası'nda Kara Baba, Tekfurdağı'nda Sersem Baba, Baba-yı Atik'de Kaygusuz Baba, Has Mahmud Paşa Kazası'nda Ârız Baba, Edirne Kazası'nda Muhyeddin Baba, Edirne yakınında Gül Baba Zaviyesi, Gelibolu Nahiyesi'nde Akbaş ve Pınar Hisarı Kazası'nda Binbiroğlı Ahmed Baba tekkeleri idi (BA, HAT. 17515-A).

Esad Paşa'nın yaptığı ilk tetkikler bu kadar değildi. Ancak, Paşa'nın temel sorunu Çirmen'deki Bektaşî Tekkeleri hakkında neler yapılacağına henüz Babıali'den bildirilmemiş olmasıydı. Bu hususu tekrar hatırlatan Paşa, Kızıldeli ve diğer tekkeler hakkında toplanan bilgilerin teferruatını, 23 Temmuz 1826 (17 Zilhicce 1241) tarihli yazısıyla merkeze bildirmişti. Paşa'ya göre; Çirmen Sancağı'ndaki Kızıldeli ve diğer Bektaşî Tekkelerinin İstanbul'daki gibi yıktırılması, içlerindeki Bektaşîlerden itikadı bozuk olanların şehir ve kasabalara çağrılarak müftüler vasıtasıyla itikadlarının düzeltilmesi hususunda Bektaşîlerin itirazları olmayacaktır. Kızıldeli Tekkesi de büyük bir tekke olup buradaki Bektaşîler çoktur ve onların da çağrıldıklarında muhâlefet etmeyecekleri bilinmektedir. Ancak, bu tekkelerin boşaltılarak İstanbul'da uygulanan usulün burada da nasıl tatbik edileceğine dair acilen emir gerekmektedir.

Esad Paşa'nın bildirdiğine göre; Kızıldeli Sultan Tekkelerindeki Bektaşîlerin durumu, tekkenin mal varlığı ve gelirlerine dair Edirne'nin ileri gelenlerinin bilgisi bulunmamaktadır. Bu sebeple şeyhlerinin çağrılarak bilgi alınması yolunda buyuruldu çıkarılmış ve onlara meselenin aslını ilgilendiren "irâde" sezdirilmeden, toprak nızası gibi "uydurma (*musanna*)" bir mesele gösterilerek Kızıldeli Tekkesi Şeyhleri Esad Paşa'nın huzuruna getirilmiştir. Meydan-ı Zir ve Meydan-ı Bâlâ Şeyhlerinden alınan bilgiye göre; Kızıldeli Tekkesi denilen tekkeler "*Meydan-ı Zir (Aşağı Meydan)*" ve "*Meydan-ı Bâlâ (Yukarı Meydan)*" olmak üzere iki adettir. Tekkelerin nakit herhangi bir şeyi bulunmamaktadır. Ancak, Dimetoka Kazası'na bağlı yirmi dört (24) köy ve yedi (7) değirmen vakıfları, 2.500 baş koyun ve keçi, 200 baş kümes hayvanı (*sagîr hayvânât*), 40-50 kadar binek hayvanı (*hergele*), 20-30 çift karasığır ve öküz bulunmaktadır. Tekkelerde çiftçilikle uğraşan, çoban, değirmenci ve binek sürülerine bakan (*hergeleci*) hizmetçilerden ayrı, tekkeye hizmet eden 40-50 kadar Bektaşî dervişi vardır. Sözü geçen yirmi dört (24) köyde Kızıldeli Sultan'a mensup 700-800 kadar "*evzâdeler*" denilen kimseler olup, nüzul ve avâızdan başka vergilerini vermekte; fakat Kızıldeli Sultan evlatlığı dolayısıyla öşür vergisi vermemektedirler. Şeyhlerin verdiği bu bilgilere rağmen, onları getiren mübâşire göre; adı geçen tekkelerde 150 kadar bekâr Bektaşî olup, civardaki köylerde birtakım "*evzâde*" ve "*bende*" denilen bağluları bulunduğundan, bu meseleye dair aleni emir çıkıncaya kadar buralardaki yük hayvanı (*devâbb*), mevâşi ve sairenin korunması için memur atanması gerekecektir. Bunun için de şeyhler Esad Paşa'nın yanında tutulmuş, tekkelerde firari Yeniçeri aranması vesilesiyle buyuruldu çıkarılmış, 70-80 atlı ve Dimetoka naibinden iki "*emin*" alınarak ilgili görevliler tekkelere gitmiş ve buyuruldu gereğince "*firâri eşkıyası*" aramak bahanesiyle, irâde çıkıncaya kadar tekkelerde ikamet ederek başka bir

yere mal, eşya, yük hayvanı ve mevâşi kaçırılmamasına dikkat etmek üzere iki de mübaşir yollanmıştır. Bu görevliler gereken “ferman” çıkıncaya değin tekkelerden ayrılmayacaktı. Esad Paşa'nın yegâne isteği, söz konusu muamelenin yapılmasını bildirir emrin acil olarak Çirmen Sancağı'na ulaştırılmasıydı. Diğer taraftan tekkelerin mal varlığının ne olduğu da henüz tam tespit edilememiştir, bunun tespiti de bu emrin gelmesine bağlıydı (BA, HAT:17411).

Esad Paşa başka bir tahriratında; bilenlerin ifadesine göre Kızıldeli Tekkeleri büyük ve 100-200 odalı sağlam yerler olduğundan, Edirne'de yazımı yapılacak olan Asakir-i Mansure'nin birazının buralarda ikamesinin uygun olacağını belirtmekteydi. Ayrıca tekkeye bağlı köyler ve sairlerin devlet tarafından zaptedilerek gelirinin Asakir-i Mansure masraflarına harcanması da mümkün olabilirdi. Bu durumda söz konusu malların bir *mültezim* eliyle idaresi yoluna gidilecektir. Fakat mültezimler “kendi malı gibi” bakmayacağından eski gelirlerini elde etmek kabil olmayacaktır. Bu sebeple de bundan böyle adı geçen köylerin aşar ve diğer vergilerinin devletçe alınması, hayvan ve değirmenlerin de satılarak nakit paraya çevrilmesi devlet bakımından daha hayırlı olacaktır. Esad Paşa'nın bu tahriratını değerlendiren Sadrazam, Kızıldeli Tekkeleri olan Meydan-ı Zir ve Meydan-ı Bâlâ'nın camiye tebdil edilerek yıkılmaması; ancak Anadolu ve Rumeli'deki diğer tekkelerin yıkılmasının uygun olacağını belirterek, bu tekkelerde defnedilmiş kimselerin *mazınna-i kirâmdan olmak dahi muhtemel olduğundan* türbelerin yıkılmayarak birer *türbedar* tayininin uygun olacağı kanaatindeydi. Sadrazam, Rumeli ve Anadolu'daki Bektaşî Tekkelerinin şeyh ve dervişlerin durumunu araştırmak, kitaplarını mütalaa etmek, tekkelere bağlı vakıf, köy, mezra, arazi ve sair hususları tespit edip gerekenleri yapmak üzere birer *mübaşir* ile Şeyhülislâmlıktan birer *müvellâ* ve bunların yanına Defterdarlıktan birer kâtip verilerek işe başlamaları için ferman çıkarılmasını istiyordu. Ayrıca, bilhassa Dimetoka'da bulunan “padişah koruları” için de bir memur atanmasını talep etmişti. Bu işlerin takibini yapmak üzere Anadolu ve Rumeli tarafına ağa mazullerinden Mahmud Efendi, eski Cebecibaşı Ali Ağa, Pirlpelî Ahmed Efendi ve Çerkeşli Mehmed Efendileri öneren Sadrazam, Rumeli cihetine yollanacak görevlinin aynı zamanda *padişah koruları* memuriyetini de yürüteceğini belirterek, bu hususta bir an evvel emir çıkarılması ve Esad Paşa'ya bildirilmesini istemiştir (BA, HAT:17411, 23 Temmuz 1826/17 Zilhicce 1241).

Bu yazışmalar sırasında yine Esad Paşa'dan gelen bir kaime, Kızıldeli ve civarı Bektaşîlerine dair önemli bilgiler vardı. Buna göre; Dimetoka Kazası'ndaki Kızıldeli Tekkesi yakınında bulunan bir mahâlde, yedi sekiz gün sonra (2-3 Temmuz 1826/26-27 Zilhicce 1241) “*Tatar Panayırı*” denilen meşhur bir panayır olup, civar kasaba ve köylerden buraya 3.000 ilâ 5.000 kişi birikecektir. Buraya gelenlerin çoğunun Kızıldeli Dergâhı'na bağlı kimseler olduğunu Dimetoka âyanı bildirmişti. Bir gün süren bu panayır, civardaki köyler ahâlisinin ekinlerine zarar verilir bahanesiyle kurdurulmaması yolunda buyuruldu yollanmıştır. Fakat bundan sonra Muharrem ayı içinde “*mâtem cem'iyyetleri*”⁵ dahi olacağından bunlar hakkında çıkan

⁵ Hazret Muhammed'in torunu Hazret Hüseyin'in hicri 10 Muharrem 61 (10 Ekim 680) yılında şehid edilmesi dolayısıyla, bütün Müslümanlar tarafından tutulan “yas günleri” olup, “Muharrem Matemî” olarak bilinmektedir.

emrin seri olarak gönderilmesi gerekmekteydi (BA, HAT:17515, 19 Zilhicce 1241/25 Temmuz 1826). Bu yazıya acele cevap beklendiği sırada da 70-80 atlı ile mübaşirler Kızıldeli Tekkelerinde beklemekteydi (BA, HAT:17515).

Sözü edilen meselelerin görüşüldüğü Meşveret Meclisinde, 1 Ağustos 1826 (26 Zilhicce 1241) tarihinde neler yapılacağı ve Anadolu ve Rumeli taraflarına kimlerin memur edileceği kararlaştırılmıştı (Esad, 1293:212-213). Hem Esad Paşa'nın ısrarlı yazıları hem de alınan son karar üzerine, 4 Ağustos 1826 (29 Zilhicce 1241) tarihinde durumu Sultan II. Mahmud'a arzeden Sadrazam, kısaca şu görüşteydi: Anadolu ve Rumeli taraflarındaki Bektaşî Tekkelerinin şeyh ve dervişlerinin durumunu tahkik ve *muhdes* olan Bektaşî Tekkelerinin yıkılması hakkında evvelce emir çıkarılması istenmişti. Ancak bu gibi yeni Bektaşî Tekkelerinin yıkılmasından ise, buldukları mahâllerde lüzumuna göre cami, mescit ve medreseye çevrilmeleri veya diğer tarikatlerden münasip ve müstehak olan şeyhlere verilerek onların yerleştirilmesi padişahın hayratından olacak ve padişaha hayırlı dualar ettirecektir. Bu hususta hazırlanan emir müsveddesi, görülmek üzere arzedilmiş olup, uygun bulunursa temize çektirilerek ilgililere yazılacaktır. Buna göre; Anadolu tarafına Cebecibaşı Ali Ağa ile Çerkeşli Mehmed Efendi; Rumeli tarafına ise eski Mirahur-ı Evvel Ali Bey ile evvelce teklif edilen Pirlipeli Ahmed Efendi'nin yerine Şeyhülislâm'ın seçtiği Seyyid Ali Remzi Efendilerin yollanması, Pirlipeli Ahmed Efendi ile eski Muktupçu Ârif Efendi'nin de Bosna tarafındaki işlere memuriyeti uygun görülmüş olup, emir padişahındır (4 Ağustos 1826/29 Zilhicce 1241) (BA, HAT:17386).

Sadrazamın bu arzı üzerine Sultan II. Mahmud'un yazdığı hatt-ı hümayun oldukça sert ve birçok devlet işiyle birlikte, "*şerbet-hâne*" olarak nitelediği Bektaşî Tekkeleriyle de alakalıdır. Aşağıda verilen bu padişah yazısı aynen şöyledir:

"*Benim vezîrim*

İşbu takrîrin ve Bektâşîler husûsî için isdâr olunacak evâmirin müsveddesi manzûr ve ma'lûm-ı hümayûnum olmuştur şöyle böyle denilerek bunun icrâsı pek gecikti birkaç gün zarfında hemân müsvedde mücebince evâmiri isdâr itdirüb mübâşirlerini ihrâc ve i'zâm itdiresin çok mevâddin sûret-i nizâmîyyeleri taraf-ı hümayûnumdan istiyzân olunub yine hâli üzere bırakılır ez-cümle şerbet-hâneleri temhîr itdirüb öylece bırakdınız bir şey'e başladıkdan sonra kararına bakmak lâzımdır her ne kadar maslahatların tekessürü var ise de birine nizâm virilmeksizin âher şey'e mübâşeret olundığından mûy-i zengî gibi birbirine karşıdığından bir kat dahi su'ûbete varıyor zecriye mâddesi nasıl oldu darbhâne nâzırı başka söyler 'asâkir-i mansûre nâzırı başka söyler her biri hüdmet beğendireyim diyerek maslahatı birbirine dolaşıyorlar şimdiye kadar bir şey' söylenmediğinden aşırıca gitmeğe başladılar nihâyetinde infi'âl-i şâhânemi mucib olacağını düşünmüyorlar mı kimsenin zâtı mültezem değildir doğrudan doğruya hüdmet itmeğe baksunlar Sâ'ib Efendi'nin 'uhdesinde çok me'mûriyet olduğundan bu kadar şey'i toplayub pürüzsüz bile görmek mümkün değildir sonra şöyle oldu böyle oldu lakırdılarını dinlemem hemân şimdiden bu zecriyenin müstakil bir âdemin 'uhdesine ihâlesiyile tanzîm ve icrâsına bakılsun" (BA, HAT:17386).

Bektaşî Tekkeleri Hakkındaki Genel Hüküm

Sadrazamın yukarıdaki arzı üzerine oldukça sert bir şekilde bütün görevlileri uyaran II. Mahmud, Bektaşî Tekkeleri ile alakalı teklifi de kabul etmiş ve derhâl gereğinin yapılmasını istemişti. İşte bu hattın hemen peşine Rumeli ve Anadolu'da görevlendirilen memurlar ile buralardaki mülki ve ilmi vazifelilere bir hüküm çıkarıldı. Bu hükümde Rumeli'deki Bektaşî Tekkelerine tayin edilen memurların dışında, sadece Çirmen Mutasarrıfı Esad Paşa'nın ve tekke olarak da yalnızca Kızıldeli Tekkesi'nin adı geçmektedir. Hem hükmün içinde hem de ekinde, Bektaşî Tekkeleri hakkında Şeyhülislâm Kadızade Muhammed Tahir Efendi'nin fetvaları da vardır. Bektaşî Tekkeleri hakkında çıkarılan bu genel hüküm Rumeli tarafına yazılmıştır, ancak hükmün altında, ilgili görevlilerin adlarının değiştirilerek bir suretinin de Anadolu tarafına yazılacağına işaret edilmiştir.

Bütün Bektaşî Tekkeleri hakkında 4-14 Eylül 1826 (evail-i Safer 1242) tarihinde çıkarılan bu genel hüküm aşağıda ana hatlarıyla özetlenmiştir:

Rumeli'deki tekke ve zaviyelerin buldukları mahâllerin mülki ve ilmi idarecileri, bu tekke ve zaviyeler hakkında neler yapılacağı hususuna memur atanan sabık Mirahur-ı Evvel Hacı Ali Bey ve Şeyhülislâm tarafından müvellâ tayin edilen müderris Seyyid Ali Remzi, bölgedeki kadı, naib ve müftüler ile diğer ulema, ahâlî ve bütün iş erlerine hüküm:

Bir müddetten beri Hacı Bektaş Veli Hazretlerine mensup olduklarını iddia eden rafizi ve mülhidler, haramları helal saymak, namaz ve orucu terk etmek, Hulefâ-i Râşidîn hazretlerine dil uzatmak gibi şeraite aykırı ve kâfirliğe götürecektir işler yaparak memlekette gittikçe çoğalmakta, sade vatandaşlar da cehâletleri dolayısıyla bu gibi zındık ve mülhidlere kanmaktadır.

İslam memleketinde şeriatın hilafına meydana gelen bu dinsizliklerin (*hâlât-ı reddiyenin*) men edilerek, bütün Müslümanları bunların dalaletinden kurtarmak en başlı işlerdendir. Evvelce İstanbul'da yapılan Meşveret'te (*Encümen-i Şûrâ*) bunların durumları izah ve beyan edilerek haklarında şeriatça ne yapılmak gerektiği sorulduğunda; bunların "*erbâb-ı rafz ve ilhâddan hem dâll ve hem mudill olduklarına binâ'en içlerinde pek uygunsuz oldukları mütevâtir olanlar şer'an ve siyâseten katl ü idâm ve ehven-i şerr bulunanların dahi makarr-ı 'ulemâ olan birer mahâlle nefy ü iclâsıyla tashîh-i i'tikâd eylemelerine oldukları mahâllerin müftî ve 'ulemâsı taraflarından ikdâm ve mecma'-i rafz ü ilhâd olan tekyelerin hedm ü inhâsıyla Ümmet-i Muhammed'i şerr ü mekîdetlerinden tahlîse*" padişah tarafından himmet ve ihtimam olunmak hususu "*icmâ'-ı 'umûm*" ile kararlaştırılmıştı. Bu meselede çıkan hatt-ı hümayun gereğince İstanbul'da bulunan Bektaşîlerden küfür ve dalaletleri sağlamca bilinenler şeriat iktizasınca idam edilerek cezaları verilmiş, kalan şeyh ve derviş adlı birtakım mülhidler de bundan sonra o gibi bâtil işlerden dönmek ve tövbe ile itikadlarını düzeltmek üzere ulema merkezi olan bazı mahâllere sürülmüştür.

İstanbul ve etrafında bulunan bütün “*muhdes*” Bektaşî Tekkeleri yıkılarak İstanbul ve çevresi bunlardan temizlenip boşaltıldığı gibi, memleketin tamamında bulunan bu gibi Bektaşî Tekkeleri hakkında da aynı muamelenin icrası gerekmektedir. Ecdadımız zamanlarında saygın insanlara ve ilk fetihlere katılan bazı zatlara ve özellikle Hacı Bektaş Veli Hazretlerine temlik ve ihsan buyurulan köy ve araziler sadece zikir ve ibadet için yaptıkları tekke ve zaviyelere vakfedilmişti. Fakat bir müddetten beri Bektaşîler, Yeniçerilere dayanarak o türlü tekke ve zaviyelerin isimlerini tahrif edip kendilerine mensup kılmak suretiyle zapt etmiş ve vakıf gelirlerini alarak kötü hâllerıyla yiyip içmekte; bazı mahâllerde de hâlkı dalaletle düşürmek için yeni tekkeler ihdas edip uydurma (*fâsîd*) vakfiyeler düzenleyerek vakıflar türetmekte, gizli ve açık çeşitli kötülöklere cesaret etmekte oldukları padişahça tahkik yoluyla bilinmektedir.

Osmanlı Devleti şeriat esasları üzerine kurulu olduğundan, padişah da bu sağlam esasları sahiplenmiş ve kahhar olan Allah'ın izni ve Peygamberin ruhaniyeti yardımıyla, hayli müddetten beri din ve devlete türlü türlü ihanet, fitne ve fesada cesaret eden Yeniçeri eşkiyasının adını yeryüzünden kaldırarak, din ve devletin *tecdid* ve *ihyâsına muvaffak* olduğu gibi, bundan böyle de her hususta Allah'ın kitabına ve Hazret Resulün sünnetine riayet etmek *emîrül-müminin* sıfatıyla onun vazifesidir.

Şeriatın hilafında bulunanlar hakkında gereken cezanın verilmesi ve İslam milletinin arasındaki Bektaşî gibi kötü itikad, râfızilik ve mühlidlik yoluna saparak şeriatın hilafına harekâtta buldukları sağlamca bilinen bu “*tâ'ife-i merdûdenin*” kaldırılıp, herkesin doğru şeriat yoluna sevk ve davet edilmesi de “*emîrül-mü'minin ve hâmi-i din-i mübîn olan*” padişahın vazifesidir. Bu vazifelere binaen Bektaşîler ve bunların zaviye ve tekkelerine gerek evvelki padişahlar tarafından vakıf ve temlik olunan gerekse sonradan kendilerinin bir şekilde vakıf yapıp gelirlerini aldıkları köy, mezra ve arazi hakkında şer'an ne yapılmak lazım geldiği Şeyhülislâmlıktan sorulmuştur. Bu gibilerin hâlk arasındaki fitne ve fesatlarının yok edilmesi için yerlerinden kaldırılarak başka beldelere sürülmeleri gereği bildirilmiştir. Keza bu Alevî ve Rafıziler bir şekilde mîrî araziye zaptederek birer zaviye yapmış, vakfiyeler düzenleyerek menfaatini kendileri almış ve hâlkı dalaletle sürüklemeyi alışkanlık hâline getirmiş iseler, bu mîrî arazinin onların ellerinden alınarak başka hak edenlere verilmesi Sultan'ın yetkisindedir. Çünkü bu arazi “*temlik-i tashîh ile temlik olunmadıkca vakfiyeti sahih olmayub temlik-i sahih olsa dahi ehl-i bida'a vakf sahih olmadığı ve vakf sahih olanda dahi meşrûti-i lehüm mün'adim veyâhûd melâhide ve revâfız olsa anda hükm-i şer'î*” Sultan'ın hükmüne bağlıdır.

Ayrıca Bektaşîlerin elinde vakıf olan yerlerin çoğu köy ve mezarlar olduğu ve bunun aslı da “*beytül-mâldan*” bulunduğu için, bu gibi vakıflarda “*şart-ı vâkıfa muhâlif olsa dahi*” padişah emri nasıl ise öyle iş görmek lazımdır. Kaldı ki “*melâhide ve ibâhiyyûn gürûhuna vakıflar bir vehile sahih olmayarak*” ellerinden alınarak istendiği gibi tasarruf edilmenin Sultan'ın hükmünde olduğu muteber fıkıh kitaplarında yazılıdır.

Bundan başka, Şeyhülislâm olan Kadızade Muhammed Tahir imzasıyla imzalı iki ayrı fetvada şöyle yazılıdır:

“Selâtîn-i mâziyyeden Zeyd, ba’zı kurâ ve mezâri’i temellük ve vakf ve gallesini bir zâviyede şeyh olanlar ile ol zâviye hücerâtında sâkin olanlara şart ve ta’yîn buyurub bir müddet mezbûrlar galle-i merkûmeye mutasarrıflar iken fevt olub ol zâviyede şeyh ve hücerâtında sâkin olanlar ehl-i bid’at ve müdmin-i hamr ve fesakadan olub galle-i merkûmeye müstahak olmasalar hâlâ pâdişâh-ı İslâm eyyeduhullahu te’âlâ ilâ yevmi’l-kıyâm hazretleri galle-i merkûmeyi cihet-i uhrâya sarfa kâdir olur mı, el-cevâb, olur” ve yine “selâtîn-i mâziyyeden Zeyd, ba’zı kurâ ve mezâri’i kat’ ve ta’yîn ile ‘Amr’a temlik ‘Amr dahi ba’de’t-temellük vakf ve gallesini bir zâviyede şeyh olanlar ile zâviyenin hücerâtında sâkin olanlara şart ve ta’yîn buyurub bir müddet mezbûrlar galle-i merkûmeye mutasarrıflar iken fevt olub hâlâ ol zâviyede şeyh ve hücerâtında sâkin olanlar fusakâdan olub ehl-i bid’atdan olmalarıyla galle-i merkûmeye müstahak olmasalar hâlâ pâdişâh-ı İslâm eyyeduhullahu te’âlâ bi’n-nasr ilâ yevmi’l-kıyâm hazretlerinin galle-i merkûmeyi cihet-i uhrâya sarfı câ’iz olur mı, el-cevâb, olur”⁶.

İşbu fetvalar dolayısıyla devlet tarafından muteber ve dindarlığı bilinen memurlar ve onların maiyetine Şeyhülislâmlıktan aynı hususiyetlere sahip müvellâlar tayin edilerek, memlekette bulunan “zamâne Bektâşîlerinin” hâlleri ve ellerine geçmiş olan “kadîm ve hâdis” bütün tekke ve zaviyelere bağlı köy, mezra ve arazi ve bunların ilavelerinin keyfiyeti etraflıca araştırılıp tahkik olunması gerekmektedir. Bu tekkelerde bulunan “erbâb-ı rafz ve ilhâdın” hakkında şer’an ne türlü cezaya hükmolunur ise icrası ve boş kalacak “kadîm ve muhdes” tekkelerin bulunduğu memlekette bundan sonra Müslümanlar için cami, mescit, mektep ve medrese yapılması veya ve Ehl-i Sünnet tarikatlerinin şeyhlerinden olup herkesin iyi bildiği kimselere verilerek oralara yerleştirilmesi hususunu, o memleketin bütün ulema ve salih kimseleri uygun görüp isterler ise, o surete çevrilmesine padişahın müsaadesi alınmak üzere İstanbul’a yazılması lazımdır. Ancak Müslümanlara bu şekilde lüzumu olmayan “mecma’-ı rafz ü ilhâd olmuş olan sâ’ir muhdes” tekkelerin yıkılması, fakat “kadîm olanlarının ebniyesine dokunmayarak bunlar için ecdâd-ı izâmın zamânlarında ne mîkdâr kurâ ve mezâri’ ve arâzî ve sâ’ir nesne vakf ve temlik olunmuş ise cümlesini”, “muhdes” olup da yıkılacakların vakıf arazileri ve sair ilaveleri tedkik edilerek ilkin defterlerinin Dersaadet’e yollanması ve durumları anlaşıldıktan sonra iktizasına bakılması yoluna gidilecektir. Bunların içinde medfun olanlardan “kerâmet sahibi” olmaları muhtemel olanlara o mahâllin hâkim, müftü ve uleması eliyle birer “mütedeyyin türbedâr” tayin olunarak durumun Dersaadet’e bildirilmesi hususuna padişah iradesi çıkmıştır.

Bu işe memur edilen Ali Efendi, Allah için garazsız, kimseye gadr ve kimseyi himaye etmeden bu işi pürüzsüzce görmek üzere memur edildin. Ayrıca Şeyhülislâmlıktan yanına müvellâ ve Başmuhasebden maiyetine bir kâtip de verildi. Rumeli tarafında bulunan bazı zaviye ve tekkelerin Defterhâne-i Âmire ve diğer kalemler ile Askerî Ruznamçesi’nden çıkarılan kayıt

⁶ Türkçesi aynen buraya alınan bu fetvanın arapçası da aynı anlamdadır. Fetvanın arapçasını okuyarak anlamını karşılaştıran Sn. Prof. Dr. M. Hanefi Palabıyık’a teşekkür ederim.

ve defterleri de sana verildi. Memuriyetin üzere müvellâ ve kâtibi yanına alarak buradan hareket ve ilk iş olarak Edirne'ye varıp Çirmen Mutasarrıfı Muhammed Esad Paşa'nın evvelce Dersaadet'e yazdığı Kızıldeli Sultan Tekkelerinde bulunan Bektaşileri, Esad Paşa'nın görüş ve eliyle buralardan çıkarman gerekmektedir. Bunlara vakıf yoluyla bağlı olan köy, mezra, arazi, değirmen ve bunların hayvan ve zahire gibi her neleri var ise durumları öğrenilip sonra iktizasına bakılmak üzere kaydedilecektir. Ayrıca mevcut binalarının büyüklüğüne nazaran, şimdi o tarafta yazımı yapılmakta olan Asakir-i Mansure-i Muhammediyye'den bir miktarı gerekirse sonraca oralara iskân ve ikame olunacaktır. Bu binaların içindeki "meydân odaları" câmiye çevrilmek üzere yıkılmayarak olduğu gibi bırakılacaktır. İlk zikredilen köy, arazi, değirmen, hayvan ve sairlerini birer birer yazarak defterini Dersaadet'e yolladıktan sonra, gerek Çirmen Mutasarrıfı Esad Paşa'nın bildirdiği Edirne civarındaki diğer on altı (16) Bektaşî Tekkesi ve gerek bunlardan başka verilen defterlerde yazılı olan ve "muhtes olub" vakfı ve kalemlerde kayıtları bulunmayan Rumeli canibindeki bütün Bektaşî Tekkelerinin şeyh ve dervişlerinin durumu, "kadîm ve hâdislerinin keyfiyetleri" ve bağlı olan köy, mezra, arazi ve sair vakıflarını sen ve müvellâ ve oraların vali, mutasarrıf, hâkim ve zâbitları tek tek araştırıp tahkik edesiniz. Civardan kimseye gadretmeden, gizli ve açıktan her şeyi düzgünce tedkik ve bulunan evrak ve kitapları mütalaa ve onları "lisân-ı şer'le istintâk ve tezkiye" ederek, rafizi ve mühlid oldukları anlaşılana tamamen oralardan çıkarılarak şer'an haklarında sürgün ve başka türlü muamele lazım gelenler cezalandırılmalıdır. Böylece boş kalacak tekkeler, bulunduğu memlekette Müslümanlar için câmi, mescit, mektep ve medrese yapılması veya diğer Ehl-i Sünnet tarikatleri şeylerine verilmesi o memleketin ulema ve Salih kimseleri tarafından tasvip ve ahâlî de isterse listelerinin Dersaadet'e yollanarak sorulması lazımdır. Bundan başka şunun bunun yaptırdığı "muhtes" ve lüzumsuz zararlı tekke ve zâviyeler yıkılmalı; "kadîm" olup da lüzumsuz olanların şimdilik yıkılmasından sarfınazar edilmelidir. Ancak "kadîm" bunlara vakıf olup hâlen mühlidlerin eline geçmiş olması dolayısıyla, şer'î fetvalarda belirtildiği gibi, vakfının sahihliği sâkit olan köy, mezra, arazi ve saireleri; gerek "muhtes" ve lüzumsuz olup da yıkılacakların vakıf arazileri ve ilavelerinin defterleri tutularak Dersaadet'e yollanacak ve haklarında ne yapılacağına dair ne yolda padişah emri çıkarsa ona göre gereği yerine getirilecektir. Bu tekkelerde medfun ve kerametli olmaları muhtemel olanlara o mahâllin hâkim, müftü ve uleması eliyle birer dindar türbedar tayin edilerek gerekli senetlerin düzenlenip verilmesi hususları da yapılacak işler arasındadır.

Velhasıl bu işlerde güzel davranarak, bilgi edinmede asla kusurda olmadan hakkaniyetle işleri görmelisin. Rafizî ve mühlidler gibi harekette bulunmayanların kendilerine; köy, vakıf ve arazilerine, tahkik etmeden önce "mugâyir-i şer'at" hiçbir şekilde müdahâle olunmaması hususuna güç ve gayret sarfetmen için padişah fermanı çıkmış ve sana verilmiştir. Bunda yazılı her hususun harfiyen yerine getirilerek şu rafizi ve mühlidliğin Rumeli'den külliyyen kaldırılmasına herkesle birlite çalışılmalıdır⁷ (BA, C. ADL. 29/1734).

⁷ Bu hüküm, sonundaki tekid ve tenbih kısmı dışında, Es'ad Efendi tarafından yayımlanmıştır (Es'ad, 1293:214-221). Ayrıca hem Yeniçeri Ocağının kaldırılışından sonra yayımlanan ferman hem de Bektaşî Tekkelerine dair bu hüküm Lamartine tarafından Fransızcaya çevrilerek yayımlanmıştır (Lamartine, 1863:294-324).

Hükmün bundan sonraki kısmında tekrar memurlar ve bölgedeki bütün mülki ve ilmi vazifelilere tekid ifadeleri yer almaktadır. Ancak, hükmün ekinde muahhar tarihli Şeyhülislâm Kadızade Muhammed Tahir Efendi'nin verdiği beş (5) adet fetva bulunmaktadır. Söz konusu fetvalar, hükümde belirtilen doğrultuda olup, vakıflarının sahih olmadığına karar verilenlerin vakıf mallarının Sultan hükmüyle istendiği gibi tasarruf edilebileceği yönündedir. Fetvalardan dördü hükümde yer almakta olup, Bektaşiler elinde olan malların tasarrufunun Sultan hükmüyle hak eden başkalarına verilebileceğine işaret etmektedir.

Beşinci fetvada da aynı hususlara değinilmiş olmakla birlikte, fetvaların kaynaklarına işaret edilmektedir. Bu fetvada; “*bir müddetden beri Hacı Bektaş Veli hazretlerine mensûbiyet da'vâsıyla ve iftirâ olarak birtakım melâhîde ve revâfize gürûhı zuhûr ekser nâssı ızlâl ve ifsâd ve harâmü'l-'ayniyye olan hamrı istihlâk ve namâz ve savm ve hacc ve zükût olan ferâyiz-i asliyeleri külliyyen inkâr ve cemî' muharremâtı irtikâb iderek*” bu giblerin fitne ve fesatlarını ortadan kaldırmak için sürülmeleri asıl ve pisliğin temizden ayrılması evlâ ve en güzel şey olduğu muteber fıkıh kitaplarından “*Fetevâ-yı Hindiyye'de*” açık olduğundan başka; keza “*Tatarhâniyye'de*” de yazılıdır. Bu Alevî ve rafizî gürûhu bir şekilde mirî araziye ele geçirerek zaviye yapmış, menfaatini kendilerine bağlayarak hâlki dalalete sürüklemiştir. Bu sebeple ilkin mirî arazinin vakfiyeti, gerçek mülk olmadıkça sahih olmaz hükmü “*Hızâne-i Fetâvâ'da*” yazılıdır ki, bu giblere vakıf caiz olmaz. Ayrıca aynı hükmü Şeyhülislâm Atâullah Efendi de vermiştir. Diğer taraftan vakfa şart koşulanlar “*melâhid ve revâfız gürûhı*” olsa, bu durumda “*hüküm-i şer'î hüküm-i sultândır anın emri nâfiz olur*” ve *Dürrü'l-Muhtâr*, *Mebisât*'tan nakleder ki “*mülûk için şarta muhâlefet câ'iz olur eğer cihât-ı vakf gâlib hâlde kurâ ve mezârî olduğu vakıtta 'amel için sultânın emriyle olur her ne kadar şart-ı vâkıf muhâlif ise de zîrâ aslı beytü'l-mâldendir*” diye bu nevi mülhidlere vakıf sahih olmaz, dolayısıyla “*emîrü'l-mü'minin*” onların ellerinden vakıf mallarını alarak istediği gibi tasarruf eder ve bunları uzak yerlere sürmek hakkıdır (BA, C. ADL:1734).

Kızıldeli Tekkesi'nin Durumu

Bektaşî Tekkelerine yapılacak muameleyi teferruatıyla tarif eden hükmü alarak memuriyet bölgesine giden Ali Bey'in memuriyetinin bir müddet ilan edilmediği anlaşılıyor. Çirmen Mutasarrafı Esad Paşa, 23 Kasım 1826 (22 Rebiülahir 1242) tarihli kaimesinde bu duruma işaret ederek, Ali Bey'in padişah koruları ile uğraşmak üzere yollandığını ve bu işlerle uğraştığını bildirmekle birlikte, artık onun memuriyetinin her tarafta duyulduğunu belirtir. Dolayısıyla Ali Bey'in bir an evvel Bektaşî Tekkeleri hususuna bakmasının yararlı olacağını, bunun için cevap beklediğini ve gereken cevabın geldiğini; Edirne kadısı, Bostancıbaşı ve diğer hazır olması gerekenler çağrılarak Ali Bey'in memuriyetinin ilan edildiğini yazan Esad Paşa, kendisinin de bu hususta bir buyurulu çıkararak Çirmen Sancağında bulunan Bektaşî Tekkeleriyle ilgili işlere başlandığını ifade etmişti (BA, HAT:43477-K).

Ali Bey ve maiyetindekilerin yapacağı ilk iş, başta Kızıldeli Tekkesi olmak üzere, sancaktaki diğer Bektaşî Tekkelerinin mal varlığını tespit ve bunların devletçe zaptedilmesi olacaktır. Bu hususta yapılanlar son kısımda ele alınacağı için şimdilik sözü edilen işlerin yerine

getirildiğini belirtmek yeterlidir. Burada asıl üzerinde durulacak mesele Kızıldeli Tekkesi'ne, buranın sahiplerine, vakfına ve zaviyesine ne olduğu hususudur.

Belgelerden anlaşıldığı kadarıyla Kızıldeli Tekkesi ve diğer tekkelerin emlak ve sair varlıkları devletçe zaptedilmiş, bir zaman devlet eliyle iltizam usulü idare edilmiş, bir müddet sonra da hususi kişilere satılarak gelirleri alınmıştır. Fakat yine kayıtlara göre bilhassa Kızıldeli Tekkesi tamamen dağıtılmamış, tekkeye ait “meydan odaları”⁸ yıkılmamış, mal varlığının bir kısmı Kızıldeli evladına bırakılmış, zaviyenin vakfı küçültülerek de olsa korunmuş, tekkenin en azından “ziyaretgâh” olması engellenmemiş, türbelere “türbedar” tayin edilip geliri de zaviye vakfından ödenerek Kızıldeli evladı buradan uzaklaştırılmamıştır.

Ali Bey'in memuriyeti dönemine ait belgelerde Kızıldeli Tekkesi'nin yıkıldığına dair hiçbir bilgi olmadığı gibi, yıkılmadığı açıkça ifade edilmektedir. Zaten Kızıldeli Tekkesi “muhtes” değil “kadim”⁹ bir tekke idi, dolayısıyla “hususî bir emir olmadıkça” yıkılmaması gerekiyordu. Kızıldeli Tekkesi'nin yıkılması hususunda hususî bir emir olmadığı gibi, hem Ali Bey'e verilen genel hükümde, hem de Esad Paşa'nın yazılarında tekkenin özellikle yıkılmaması isteniyordu. Dolayısıyla Kızıldeli Tekkesi yıkılmamış, sadece tekke civarındaki bazı ek binalar yıkılmıştır. Ali Bey'in dönemindeki belgelerde, tekkede medfun büyük zatların türbelerine türbedar atandığına dair bilgiler vardır. Tekkelere türbedar atanması önemli bir noktadır, zira söz konusu türbedarlar büyük ihtimalle ilgili ailelerden idi. En azından ilk başta değilse bile, sonraki tarihlerde onların eline geçtiği açıktır ve bunun bir örneği de Kızıldeli Tekkesi'dir.

Ali Bey'in memuriyeti döneminde Kızıldeli Tekkesi'ne türbedar atandığı gibi, zaviyenin korunduğu da görülmektedir. 3 Temmuz 1830 (12 Muharrem 1246) tarihli ilk kayıta, “Kızıldeli Sultân ... tekyesi Meydân'ında vâkî' türbelere türbedâr ta'yini ... irâde-i seniyye iktizâsından oldığına binâ'en müdür-i vakf tarafından beherine beher sene yigirmişer keyl hunta ve ol mikdâr cavdar ta'yin ve mâhiyye yigirmişer gurus senevi iki yüz kırk gurus i'tâ kılina deyü Meydân-ı Zir'de Hatiboğlu Molla Mehmed türbedâr nasb ve berâtı i'tâ olundığını mübeyyin” evkaf muhasebesinden gelen ilmühabere atıfta bulunmaktadır (BA, MAD 9771:56). Fakat, bundan bir gün sonrasına ait 13 Muharrem 1246 (4 Temmuz 1830) tarihli başka bir kayıta ise; Kızıldeli Tekkelerinden Meydan-ı Zir zaviyedarlığının Hatiboğlu Molla Mehmed'e verildiği ve beratının olduğu gösterilmiştir (BA, MAD 9771:43). 22 Aralık 1833 (9 Şaban

⁸ Kızıldeli Zaviyesi'nin iki tekkesi var ise de, bunlara “tekke” yerine “meydan” dendiği açıktır. Meydan-ı Bâlâ (Yukarı Meydan) ve Meydan-ı Zir (Aşağı Meydan) adlı bu tekkelere “meydan” denmesi Bektaşî geleneği bakımından mühimdir. Bektaşî geleneğinde “meydan”, Bektaşîliğe girmeye “ehil olan (mütehhil)” kişinin, bir “rehber” öncülüğünde kabul merasiminin yapıldığı yerdir. Bektaşî olacak bu kişiye “tâlib” veya “can” da denir. Bir “tâlib”in Bektaşîliğe alınış merasimi tamamen Meydan'da gerçekleşir ve epey uzundur. Dede'den önce Meydan'a gelen Meydancı Baba, Meydan'ı hazırlar ve merasimin başlaması için herkes Dede'yi bekler (Necib Âsım:1925). Bu merasim esnasında okunan dua ve edilen niyazlar arasında Kızıldeli Sultan da vardır. Mesela; “Allah Allah, İmâmların rûh-i revânı şâd ola, Kızıldeli Seyyid 'Ali Sultân bilemizce ola” ve “Kızıldeli'ye şükranlık kurban” kesmek vardır (Necib Âsım, 1925:25-26).

⁹ Sarayıç'inde 8 Temmuz 1826 (2 Zilhicce 1241) tarihinde yapılan Meşveret Meclisinde alınan karara göre; “altmış sene mukaddem olan Bektaşî Tekyeleri kadim i'tibâr” edilecekti (Es'ad, 1293:209). Demek ki, altmış yıl öncesine dayanmayan tekkeler de “muhtes” sayılacaktı.

1249) tarihli diğer bir kayıta da, Meydan-ı Zir türbedarlığının “*babası mahlûlünden*” oğlu Mehmed Emin Hâlife’ye kaldığı, ancak kendisine berat verileceği işaret edilmiştir. Ancak bu kaydın 25 Ocak 1832 (21 Şaban 1247) tarihinde olduğu da belirtilmiştir (BA, MAD 9771:43). Keza 22 Aralık 1833 (9 Şaban 1249) tarihli başka bir kayıta ise Mehmed Emin Hâlife’nin kimliği tespit edilmektedir. Mehmed Emin Hâlife, Hatiboğlu Molla Mehmed’in büyük oğludur ve ona berat verilmesi hususunu Dimetoka naibi İbrahim Edhem Efendi arzemiş ve naibe gerekli emirler de yazılmıştır. Mehmed Emin Hâlife de babasının sahip olduğu şartlarla türbedar tayin edilmiştir (BA, MAD 9771:5).

Eldeki bu kayıtlardan ilkindeki ifadeler, Kızıldeli Zaviyesi vakfının en azından Meydan-ı Zir kısmıyla korunduğunu göstermektedir. Yani, hem genel padişah hükmüne hem de Şeyhülislâm fetvalarındaki keskin ve kesin ifadelere rağmen, Kızıldeli vakfı külliye kaldırılmamış, bir kısım emlak ve binalar vakfa bırakılmış, zaviyedar ve türbedarların ücret ve alacakları da bu vakfın gelirlerinden karşılanmıştır.

Diğer yandan 4 Mart 1840 (29 Zilhicce 1255) tarihli bir başka belgede, Kızıldeli Tekkesi ile alakalı daha dikkate değer bir bilgi bulunmaktadır. Timur Viran, Kayacık, Mandıra ve Aharyal Pınarı köylerinin Müslüman ve gayrimüslim ahâlisinden 46 kişinin mühürünün bulunduğu bu mahzarda, Kızıldeli Tekkesi’nin *tekkenişinleri* ve bunlar meyânında *tekye-i mezbûrenin tekyenişini olan Derviş Hâlil* adlı kişiden şikâyet edilmektedir. Köylülerin arzına göre; Sultan Selim Han’ın vakıfları mukataasından olan Dimetoka Kazası’na bağlı “*Mandıra mukataaası*” civarındaki Kızıldeli Tekkesi’nin *tekkenişinleri*, birkaç seneden beri mukataa toprağındaki birçok tarlayı sahiplerinden *bilâ-temessük tefevvüz* edip, bunları ve aynı yolla mukataanın hayli arazisini, Kayacık köyündeki eski bağları tekkenin toprağıdır diyerek zapt ettikleri gibi, aşar ve diğer vergilerini almaktadırlar. Ayrıca bu sene de Kızıldeli Tekkesi’nin *tekkenişini* olan Derviş Hâlil, adı geçen Kayacık köyü reayasının arazisindeki üç parça tarlayı tapusu (*temessük*) olmadığı hâlde zapt etmiştir. Bu tarlaların öşürlerini mukataa zabıtları istediğinde ise *o tarlalar tekkenindir* diye cevap vermiştir. Sonra tekkenin vakıf mütevellisini tahrik ederek yörenin hâkimine rüşvet yedirmiş (*itmâ*) ve bir yolla bir ferman çıkarttırarak mukataaya nâib getirtmiş, kendi tarafgiri olanlar ve dervişlerle gelip mukataanın uzunluğu sekiz on saat ve genişliği bir saat miktar arazisini; Kayacık köyünde ise yedi sekiz seneden beri dikilmiş yeni bağları *tekkenin toprağıdır* diye zapt etmiştir. Keza Kayacık köyü civarına değin alamet koyarak sınır kesmiş ve o araziden hâsil olan aşarı almak için köylerimizde olan öşür ambarlarını kapattırıp köylerimizin içine dahi tecavüz ile köylerimizi de zapt etmek için yol aramaktadır. Velhasıl hayvanlarımızı yayacak mera, rahatça ekim dikim yapılacak tarla kalmayıp ıztıraba düşmüş olduğumuzdan, adı geçen mukataanın sınırnamesi çıkarılarak bir fermanla tarafınızdan memur gönderilmesi talebimizdir. Bu arazi ve bağlar evvelce olduğu gibi mukataa tarafından zapt edilmeyip de tekkenin elinde kalırsa yakın zamanda köylerimize bile tecavüz ederek onları da alacakları aşıkârdır. Biz ise köylerimizde ikamet edemeyip başka yerlere gitmeğe mecbur olacağız (BA, C. EV:22064). Kızıldeli Tekkesi’nin arazisinin bu yolla genişletilmesi şikâyetleri hakkında herhangi bir muamele yapıp yapılmadığına dair bilgi yoktur.

Bundan üç yıl sonraki bir belgede Meydan-ı Bâlâ Zaviyesi ve türbedarlığına dair bilgiler vardır ve bu bilgi Meydan-ı Bâlâ'nın da bir müddet sonra yine Kızıldeli evladına verildiğini veya baştan beri onların elinde olduğunu göstermektedir. 1 Mayıs 1843 (1 Rebiülevvel 1259) tarihli bu belge, Kızıldeli Sultan'ın Meydan-ı Bâlâ'daki zaviyesinin türbedarlığına, ölen Yusuf Hâlîfe'nin yerine oğlu Hüseyin Hâlîfe'nin atanmasına dairdir. Vakfın müdürü tarafından yıllık 20 İstanbul kilesi buğday ve o kadar çavdar ile aylık 20 kuruştan yıllık 240 kuruş ücret verilerek türbedar atanan Hüseyin Hâlîfe, babası Yusuf Hâlîfe'nin büyük oğludur. Dimetoka kadısı, kaza müdürü ve ileri gelenler de bu durumu tasdik ederek Hüseyin Hâlîfe'ye berat verilmesini istemişlerdir (BA, C. EV:21773). İlgili kalemleden geçtikten sonra sayılan şartlarla Dimetoka Kazası'na bağlı Cebel Nahiyesi'ndeki Meydan-ı Bâlâ Zaviyesi türbedarlığına vefat eden Yusuf Hâlîfe'nin oğlu Hüseyin Hâlîfe'nin atanması ve kendisine berat verilmesi uygun bulunarak, maliye ve vakıf defterlerine de kaydedildi (6 Haziran 1843/8 Cemaziyevvel 1259) (BA, C. EV:21773).

Hüseyin Hâlîfe'nin 1843 yılında berat aldığı, ancak kendisine verilmesi gereken zahire ve parayı alamadığı, bu sebeple biriken alacaklarının Maliye Hazinesi'nde ödenmesi için dilekçe verdiği anlaşılmaktadır. Çünkü 26 Haziran 1850 (15 Şaban 1266) tarihinde Babıâli'den Edirne valiliğine yazılan bir yazıda, bu duruma işaret edilerek, meselenin Maliye Muhasebe Meclisi'ne havale edildiği; yapılan tahkikatta 1843/1259 yılından 1850/1266 yılının başına kadar birikmiş olan yedi senelik alacağının mahâllinden senet karşılığı türbedar Hüseyin'e ödenmesi, bundan sonra da her sene aynı usulle işlerin yürütülmesinin Maliye Nazırının emri olduğu bildirilmiştir (BA, A. MKT. MHM:22/54).

Kızıldeli Sultan Tekkesi'nin Meydan-ı Bâlâ türbedarı Hüseyin Dede, 1852 yılında yine durumundan şikâyet etmektedir, fakat bu seferki durum evvelkinden epey farklıdır. Edirne Valisi Mehmed Paşa aracılığıyla hâlini merkeze bildiren Hüseyin Dede, artık tekkenin evvelce satılan mallarını da geri alarak tekkeyi yeniden eski hâline getirmek istemektedir. Bunun için iki sebep vardır: İlkin, bu tekke ziyâretgâh olup her yerden fukara ve dervişler gelmektedir. Türbedar Hüseyin Dede gelen misafirleri yedirmekte kusur etmemekte ise de, kendisi de sıkıntıda. Ancak, satılan eski köyleri vaktiyle tekkenin vakıfları olmasından dolayı, tekkenin yeniden eski hâline gelmesi ve ziyaretçi ve misafirlerin hakkıyla yedirilip ağırlanması için, eski arazi, tarla ve değirmenlerin sahiplerine evvelce aldıkları fiyattan bedelini ödeyerek tekrar tekkeye vakıf yapmak emelindedir. Bunun gerçekleşmesi için o köyler ahâlisi de dilekçe vermişlerdir. Durumu araştıran ve sözü edilen satılmış malların şimdi kimler elinde olduğunu defterini çıkarttıran Edirne Valisi Mehmed Paşa, 25 Şaban 1268 (14 Haziran 1852) tarihinde bu defteri de merkeze yollamıştır (BA, İ. MVL:9069). Bu deftere göre; Meydan-ı Bâlâ'da türbedar Hüseyin Dede'nin tasarrufunda olan emlak ve arazinin miktarı şöyleydi: Hacı Ali Bey'in memuriyeti sırası ve sonrasında başkalarına satılmayarak Kızıldeli evladına bırakılan ve şimdi de Hüseyin Dede'nin tasarrufunda olan 25 parça çayır ve tarladır. Bu çayır ve tarlaların hepsi 25 parçadır¹⁰ ve 413 dönümdür. Bunlardan

¹⁰ Burada kayıttaki tarla ve çayırardan sadece bir (1) parçasının Aşağı Mahâlleli Mehmed oğlu Hüseyin'in elinde; 20

yalnız bir parçası Aşağı Mahâlle'den Mehmed oğlu Hüseyin'in tasarrufundadır. Bundan daha mühimi ise, başkalarına satılmış olduğu hâlde Hüseyin Dede'nin tasarrufunda bulunduğu belirtilen dört (4) dönümlük dut bahçeleridir ki, bu bahçeler ile diğer arazi de eski vakıf köyleridir (BA, İ. MVL:9069).

Vali Mehmed Paşa'nın merkeze iletği bu istek, 8 Eylül 1852 (23 Zilkade 1268) tarihinde Meclis-i Vâlâ'da müzakere edildi. Sözü edilen arazinin geri verilmesinin mümkün olamayacağı kararlaştırıldı. Çünkü bu arazi ve saire Bektaşî Tekkesi malıydı ve vaktiyle çıkan padişah emri gereğince satılmıştı. Şimdi bu arazinin tekkeye iade edilmesi hem bu emre aykırıdır hem de tekkeyi yeniden eski hâline döndürmektir. Meclis-i Vâlâ kararını 10 Ekim 1852 (25 Zilhicce 1268) tarihinde padişaha arz eden Sadrazam, aynı doğrultuda görüş bildirmişti. Padişah Abdulmecid ise, bir gün sonra aynı şekilde sözlü emir vererek bu isteği reddetmiş ve durumun Edirne Valisi Mehmed Paşa'ya da bildirilmesini istemişti (BA, İ. MVL:9069). Hüseyin Dede ve bir kısım emlakini onun tasarrufuna devreden kimseler, büyük ihtimalle ya Dede tarafından ikna edilenler yahut da bizzat tekkeye bağlı olan "evzâde" veya "bendeler" olmalıdır. Belgelerde bir defa kaydedilen ve 700-800 kadar olduğu belirtilen bu insanların yegâne ortak özelliği Kızıldeli mensubu olmalarıdır. Dolayısıyla Hüseyin Dede'nin bu insanlarla daha yakın temas kurarak tekkeyi eski hâline getirmeye uğraştığı anlaşılıyor.

Kızıldeli Tekkesi'nin Mal Varlığı

Henüz Bektaşî Tekkeleriyle alakalı hüküm yayımlanmamış iken, Çirmen Sancağı Mutasarrıfı Esad Paşa, Kızıldeli Tekkesi Şeyhlerini huzuruna getirtmiş ve onlardan tekkelerin varlığına dair bilgiler almıştı. Bu bilgilere göre tekkelerin nakit herhangi bir şeyi yoktu. Ancak, Dimetoka Kazası'na bağlı yirmi dört (24) köy ve yedi (7) değirmen vakıfları, 2.500 baş koyun ve keçi, 200 baş kümes hayvanı, 40-50 kadar binek hayvanı (*hergele*), 20-30 çift karasığır ve öküz bulunmaktaydı. Tekkelerde çiftçi, çoban, değirmenci ve binek hayvanlarına bakan (*hergeleci*) hizmetçilerden ayrı, tekkeye hizmet eden 40-50 kadar "Bektaşî dervîşi" vardır. Sözü geçen yirmi dört (24) köyde Kızıldeli Sultan'a mensup 700-800 kadar "evzâde" denilen kimseler vardır. Şeyhlerin verdiği bu bilgilere rağmen, onları getiren mübâşire göre; tekkelerde 150 kadar "bekâr Bektâşî" olup, civardaki köylerde de birtakım "evzâde" ve "bende" denilen Kızıldeli Sultan bağlıları vardır. Bu bilgilere rağmen tekkelerin mal varlığı tam olarak belirlenememişti, çünkü merkezden bu hususta emir gelmemiştir (BA, HAT:17411).

Beklenen genel emir çıkınca Rumeli tarafındaki Bektaşî Tekkelerinin nizamına memur olup görevini yerine getirdikten sonra dönen Ali Bey, memuriyeti gereği tekke ve zaviyelerdeki Bektaşîleri buralardan çıkararak içlerindeki eşya, mal, hayvan ve saireyi maiyyetindeki kâtip Kemal Efendi'ye yazdırıp defterlerini sunmuştur (BA, MAD 9772:231). Ali Bey görevini yerine getirirken ara ara emirler geliyordu ve bunlardan biri de hayvanların satılmasıyla

---

parçasının ise Kızıldeli Zaviyesi Türbedarı Hüseyin Dede'nin tasarrufunda olduğu kayıtlı ise de; toplamda 25 parça olduğuna göre; 24 parçasının Hüseyin Dede üzerinde olduğunu var saymak daha doğrudur.

ilgiliydi. Zaviyenin hayvanlarının satılması hususunda 3 Şubat 1827 (6 Receb 1242) tarihli emir gelmiş (BA, MAD 9771:43) ve o da bunun gereğini yerine getirerek hayvanları sattırmıştı. Ali Bey, 1.324 koyun ve keçiyi eder fiyatlarıyla her birini sekiz buçuk kuruştan sattırıp 36.758 kuruş elde edip bunun yarısı olan 18.379 kuruşu poliçeyle İstanbul'a yollamıştı. Ayrıca telef olan onbir hayvanın derisini 514 kuruşa sattırmış ve gönderilmeyen parayla birlikte 18.893 kuruş kalmıştı. Bu paranın tahsil edilerek gönderilmesi hususunda Esad Paşa taahhüt verdiği için ona yeni emir yazılmıştı (BA, MAD 9766:415). Ancak bu paranın 3.754 kuruşunun gönderildiğinin kaydı vardır, diğeri ise öteki gönderilen tahsilatın arasına yazılmış olmalıdır (BA, MAD 9771:43).

Bilhassa Kızıldeli Tekkeleri için memur olarak gönderilen Hacı Ali Bey, 24 Haziran 1827 (29 Zilkade 1242) tarihli kayıtlara göre; ilkin Kızıldeli Sultan'ın Meydan-ı Zir ve Meydan-ı Ulyâ (Bâlâ) Tekkelerini boşaltarak buralardaki nakit para ve gümüş evani ve saireyi yanındaki kâtip Kemal Efendi'ye yazdırmış, bunların karşılığı olan 25.397 kuruş 27 parayı, defterleriyle birlikte İstanbul'a yollamıştı (BA, C. EV:9731; BA, MAD 9772:231).

Timur Viran'daki Kızıldeli Sultan, Mürsel Baba ve diğer zaviyelerin eşya, hayvan, hububat ve saire bedeli olarak 78.442 buçuk kuruş 1828 (1243) yılı hesabından; Kızıldeli Zaviyesi emlakinden 1827 (1242) yılında hâsil olan gelir 31.144 kuruş; Hasköy'de oturan İsmail Veli zimmetinde olan 1.047 kuruş ki toplam 110.634 kuruş gelir elde edilmiştir (BA, MAD 9771:43).

Sözü edilen tekkelerden çıkan nakit para ve gümüşlerin hesabı yapılarak gönderildikten sonra diğer mallar ve emlak işlerine bakılmıştı. Rumeli'de bulunan Bektaşî tekke ve zaviyelerinde mevcut türbeler korunarak işe başlanmış, bundan sonra diğer emlakın yazımı sırasıyla yapılmıştı. Buralardaki emlak ve eşyadan elde edilecek gelir, Çirmen Mutasarrıfı Esad Paşa'nın da teklif ettiği gibi, Asakir-i Mansure-i Muhammediyye'nin masraflarına harcanmak üzere Mukataat Hazinesine teslim edilecekti.

Ali Efendi, Rumeli'deki Bektaşî tekkelerinin her türlü yazımın bölgenin mülki ve ilmi yetkilileri ile birlikte yapmıştı. Rumeli'de bulunan tekke ve zaviyelerde çıkan mallar, eşya, emlak, zahire, hayvan ve saire devlet adına zapt edilerek satılmış ve şimdikiye kadar hem mübaşir İbrahim Ağa hem de Çirmen Sancağı Mutasarrıfı Esad Paşa tarafından poliçe ile İstanbul'a yollanarak Mukataat Hazinesi'ne teslim edilmiştir. Teslim edilenlerin karşılığı 158.262 kuruş gümüş ve nakit olarak 42.620 kuruş olup, toplam 200.862 kuruş idi ve bu para İstanbul'a gönderilerek Mukataat Hazinesi'ne teslim edilmişti. Kayıtlardan anlaşıldığı üzere gönderilen bu paralar Mansure Hazinesi'ne teslim edilerek Asakir-i Mansure-i Muhammediyye için harcanmıştı. Bu gelirin defterlere kaydı ısrarla emredildiğinden, 31 Ocak 1828 (14 Receb 1243) tarihinde kayda geçirildi (BA, MAD 9772:231).

Çirmen Sancağı Mutasarrıfı Esad Paşa, Kızıldeli Sultân ve diğer Bektaşî tekke ve zaviyelerinin mal, eşya ve hayvanlarıyla 1827 (1242) yılına mahsuben hâsil olan hububatın satıldığını,

buradaki dört tekkenin 1827 (1242) yılına mahsuben “iltizam olunan emlakinin” iltizam bedelini ihtiva eden defterini yolladı. Dimetoka Kazası’na bağlı Kızıldeli Sultan Tekkesi’yle diğer tekke ve zaviyelerin satılan eşya, hububat ve saire ederleriyle 1827 (1242) yılına ait mahsuben iltizam bedeli ve zimmet tahsilâtı olan 354.005 buçuk kuruşun 220.368 kuruşu, emir gereğince satın alınan binek hayvanı (*hergele*) ve şayak ile pişirilen peksimetlerin çuvallarına verilecek meblağdan dolayı alacağı olana verilmişti. Geri kalan 133.637 buçuk kuruş ise poliçe ile yollanmıştı.

Mukataalar Nazırı’nın bildirdiğine göre; adı geçen tekke ve zaviyelerin satılan mal, hayvan ve sairesinden 1827 (1242) senesine mahsuben elde edilen iltizam ve zimmet bedelinden Esad Paşa’nın tahsil ettiği 354.005 buçuk kuruşun 133.137 kuruşu poliçe ile Mukataat Hazinesine gönderilmiştir. Kalan 220.368 kuruştan 72.843 kuruşu padişah korusuna konulacak binek hayvanlarının satın alınması için; 90.46 kuruşu da Asakir-i Mansure için harcanmak üzere ayrılmıştır. Ayrıca 34.554 kuruşu da topçu ve arabacı askeri için Seraskerliğe yollanmıştı. Tophane’ye yollanan şayak ve 22.520 kuruşu da asker için pişirtilen peksimetin konacağı çuvalların parası olarak ayrılmıştı. Gönderilen 133.000 kuruş kadar para poliçe belgesiyle gelmiş olup, vadeleri dolduğunda tahsil edilmek üzere saklanmıştı. Asakir-i Mansure’nin şayak bedeli 90.400 kuruş ve Tophane için gönderilen şayakın 34.300 kuruşu ise ilgili hazineye teslim edilmişti. Bundan başka Ferecik ve Filibe kazalarında mevcut bir kısım gelir kalemlerinden elde edilen gelirler de yazılarak defterleri sıra sıra gönderildi. İlaveten Hasköy, Sultanyeri ve sair mahâllerdeki Bektaşî Tekkelerinin hâsılatı da havale edilmiş, iş bittiğinde gereken defterlerinin İstanbul’a yollanması kararlaştırılmıştı. Sözü geçen binek hayvanları (*hergele*) parasına mahsuben Esad Paşa’nın tuttuğu 72.800 kuruşun şimdilik ona gelir kaydedilmesi ve defterlere şerh verilerek Başmuhasebe’ye kaydı hususları Esad Paşa’ya bildirildi.

Sayılan zaviye ve tekkelerin vakıf ve ilavelerinin bir miktar “muaccel” ile başkalarına icarı; bağ, bahçe, dükkân, değirmen ve sair yerlerin de satılarak elde edilen gelir ve satılan kişilerin isimlerini bildirir defterlerin gönderilmesi de istenmişti. Bu sebeple bunlara talip olanlar ile ne miktar “muaccele” ve “müeccele” vereceklerini bildirir defterleri gönderilmişti. Sözü edilen emlakın muaccele 191.446 kuruş, icarları 811 kuruş ve müeccele 353 kuruş idi. Şayet bu miktardan fazla veren çıkmazsa ilgili kişilerde karar kılınması da emredildi. Fakat bu emlake talip olanların verdiği miktarın çoğu layıkı değerinden aşağı idi ve bu da devletin gelirine zarar vermek demektir. Ancak bu emlakten bazıları durdukça harap olacağından, bunları ya uygun şekilde satmak yahut emaneten idare ettirerek bir memur tayinini kazalardan isteyen Esad Paşa’ya kazalardan olumlu cevap gelmişti. Bu hususta padişah emrine gerek olduğundan durum sorulmuş, bir memur tayininin devlete yeni masraf olacağı bildirilmiş, bundan sarfınazar edilerek bizzat Esad Paşa tarafından idare edilmesi ve 1828 (1243) yılı itibarıyla emlak satımından vazgeçilmesi istenmişti (BA, C. EV 18055; BA, MAD 9771:42).

Bu hâlde idare edilmesine şimdilik karar verilen tekke ve zaviye emlakinin gelirlerinin başlı kısmı yeni kurulan Asakir-i Mansure-i Muhammediyye’ye ayrılmış ve bunun için hususi bir

de hazine ihdas edilmişti. Fakat hem arazinin idare şekli hem de bazı harcamaların bu hazine gelirinden yapılması Mansure Hazinesi'ne zarar veriyordu ve bunun önlenmesi için özellikle emir çıkarıldı (BA, C. EV. 18055).

Kızıldeli Sultan Zaviyesi'nin emlak ve arazisi 18.000 kuruş iltizam bedeli ile Çirmen Sancağı mutasarrıfına iltizam olunarak verilen emri iltizam defterine kaydedilmiştir (10 Şubat 1835/11 Şevval 1250) (BA, MAD 9771:43).

Dimetoka Kazası naibinin 1836 yılı bir ilamına göre; Kızıldeli Sultan zaviyeleri emlakinden Meydan-ı Zir'de 44 parça 1.800 dönüm ve üç parça 30 dönüm çayır; Meydan-ı Zir'e bağlı Çekirdekli mukataası toprağında Sıçanlı adlı mevkideki kuru ile keza Meydan-ı Zir civarındaki diğer korunun ederiyle taliplerine satılarak elde edilecek "muaccesinin" Mansure Hazinesine yolmalı teslim edilmesi evvelce emredilmişti. Emir gereğince müzayede usulüyle satın alacak kimse çıkmadığından, bu tarlaları ekip biçen Müslüman ahâlden onda bir öşür ve onda bir de ücret; zımmilerden de sekizde bir öşür ve sekizde bir de ücret alınmak üzere onlara terk edilmiş ise de, etrafta köy ahâlisi bulunmadığından zikredilen arazinin ekim dikimi yapılamamış ve bu sebeple de zarara yol açmıştır. Bu sefer zikredilen emlak ve araziye 20.000 kuruş "muaccele" ve senelik 50 kuruş "müeccele" ile kendisine satılması için Dimetokalı Ali Ağa oğlu Mustafa Husrev Ağa talip olmuştur. Bu arazi ve emlakın satılması Mansure Hazinesine faydalı olacağı gibi, tarlaların ekilip dikilmek yoluyla ihyasını da sağlayacaktır. Bu sebeple belirtilen miktar "muaccele" ve "müeccele" ile Husrev Ağa'ya satılması için emir gerekmektedir. Şayet emir verilirse, dellâliye vergisiyle birlikte, muaccesini olan 20.400 kuruş Mansure Hazinesine teslim edilerek Husrev Ağa'ya da mülkname verilecektir. Kayıtlara bakıldığında bu arazinin müzeyede yoluyla satılması evvelce emredilmiş olduğu anlaşılmalı, zikredilen emlak ve araziden Kızıldeli Sultan'ın Timur Viran köyündeki Meydan-ı Bâlâ ve Meydan-ı Zir zaviyeleri ile Kızıldeli'ye bağlı Mürsel Baba zaviyelerine ait olan emlak, arazi, değirmen ve saire yıllık icarlarıyla taliplerine satılmış ve muacceleleri Mansure Hazinesine teslim edilerek defterleri düzenlenmiş, alanların ellerine 1830 (1245) yılında mülkname verilerek merkeze yollanmış olduğu anlaşılmalıdır. Kızıldeli Sultan zaviyelerine bağlı bütün emlak ve arazi öşürleri padişah emriyle 1836 (1251) senesine mahsuben 18.000 kuruş iltizam bedeliyle Çirmen Muhassılı Mustafa Paşa'ya verilmiş olup, bu araziden söylenen kadar arazinin ifraz edilerek satılması iltizam bedelinin azalmasına yol açıp açmayacağı ve takdir edilen muaccele bedeli de bilinemediğinden durum sorulmuştur. Gelen cevapta arazinin satılmasının iltizam bedeline noksan getirmeyeceği gibi, ekilip dikilmek ve imar olunmak gibi faydası olacağından, söz konusu emlak ve arazinin, dellâliye vergisi dâhil, 20.400 kuruş muaccele ve senelik 50 kuruş müeccele ile 1835 (1250) senesinden itibaren Husrev Ağa'ya satılmasına emir çıkarak defterlere kaydedilmiş ve muaccesini olan 20.400 kuruş Mansure Hazinesine teslim edilmiştir (BA, MAD 8248:9).

Bu son kayıttaki ifadeye rağmen söz konusu arazi 1836 (1251) yılından itibaren Husrev Ağa'ya satılmıştır. Kızıldeli Zaviyesi'nin Meydan-ı Zir'de bulunan kırk dört parça bin sekiz yüz dönüm tarla ve üç parça otuz dönüm çayır ve Meydan Zir'e bağlı Çekirdekli mukataası toprağında Sıçanlı adlı mevzideki kuru ve Meydan-ı Zir civarındaki diğer kuru; dellâliye

vergisi dâhil olarak 20.400 kuruş ve senelik 50 kuruş müeccele ile 1251 (1835) yılından itibaren Ali Ağa oğlu Mustafa Husrev Ağa'ya satılarak mülkname verilmiş ve ahkâm defterine kaydedilmiştir (3 Eylül 1836/21 Cemaziyelevvel 1252) (BA, MAD 9771:43).

Eldeki bu belge ve kayıtlara göre; Kızıldeli Sultan Zaviyesi'nin emlak ve arazisinin büyük kısmı başkalarına satılmış, vergileri de öncelikle yeni kurulan Asakir-i Mansure-i Muhammediye'ye aktarılmıştır. Söz konusu gelirler Asakir-i Mansure için kurulan Mansure Hazinesi'ne 1844 (1260) yılına kadar verilmiş, bu tarihten sonra ise Maliye Hazinesi'ne akranılmıştır (TKGM, KKA TD 562).

Kızıldeli Sultan Tekkelerinin mal varlığına dair bu bilgiler yeterli olmadığı gibi, ayrıntılı kayıtlar da değildir. Mesela; tekkelerde bulunan nakit, gümüş evani, eşya, kitap vs. hiçbirinin tereke kaydı ve bunların ederlerinin defterleri yoktur. Sadece bazı yıllara ait gelirlerin, arazi ve emlak satışlarının çok düzenli olmayan defter kayıtları vardır. Ancak sözü edilen teferruatlı defterlerin tutulduğu belgelerde ifade edilmektedir. Demek ki Kızıldeli Tekkeleri ve bunların mal varlıklarına dair eldeki belge ve kayıtlar kesinlikle noksandır¹¹. Yine de mevcut belge ve defter kayıtlarına göre şu tablolar çıkarılmıştır:

¹¹ Bu hususa değinildiği hâlde, 1830 yılına kadarki durum yorumlanırken, kayıtları tam olan tekkelerle karşılaştırma yapılmıştır ki bu yöntem doğru değildir (Faroqhi, 1979:81-91). Kayıtlar kesinlikle noksandır ve ya kaybolmuştur yahut daha titiz taramalara ihtiyaç vardır. Nitekim Esad Paşa ve diğer Rumeli'deki görevlilere yollanan emir ve hükümleri Bulgaristan Arşivlerinden kullanan araştırmacılar vardır (Erdoğan, 2008:73-82). Demek ki sözü edilen evrak Bulgar arşivinde de olabilir.

Tablo 1: 1245-1251 (1829-1835) Yılları Arasını Bildiren Kayda Göre Kızıldeli Sultan Zaviyesi'ne Ait Emlakin Durumu (BA, MAD 9771, s. 104)

Satılanın Cinsi	Yıllık İcarı (kuruş)	Toplam İcarı (kuruş)	Verildiği Süre (yıl)	Satılan Kişi/Kişiler
Emlak	15	105	7	Kulfalar Köyünden Hüseyin
“	20	140	7	Dimetoka Kazası'nda oturan es-Seyyid Osman bin Yusuf
“	5	35	7	Derbend-i Kebir Köyünden Kirazoğlu İstörha ve Yuha
“	5	35	7	Dimetoka Kazası'nda oturan Sarraç esnafından Said Ağa
“	10	70	7	Ferecik Ayanı Memiş Ağa
“	13	91	7	Mahmud, Mehmed, Yusuf, Müezzinoğlu Ali, Bektaş, Ömer, Kıroğlu Ali, Emiroğlu Ali
“	66 buçuk	465 buçuk	7	Mahmud, Cafer, Ali, Ahmed ve Kaşıkçı Mehmed, Mehmed, Köseoğlu Yusuf
“	50	350	7	Seyyid Osman veled-i Yusuf
“	120	840	7	Divan Köyünden Hacı Ali veled-i Memiş
“	20	140	7	Çavuş Köyünden Osman veled-i Ahmed
“	20	140	7	Dimetoka'da oturan Mersara, Tırandafil, Bedros
“	12	84	7	Malko, Mayko oğlu İstolo, Topaloğlu Bitri, Yıvan Çorbacı
“	30	210	7	Edirne'de Basmacı (Esnafından) Ahmed Ağa
“	5	35	7	Sipahioğlu Molla Hüseyin
“	5	35	7	Timur Viran Köyünden Topçu Mehmed
“	1 buçuk	10 buçuk	7	Dimetoka'da oturan Hüseyin Bey oğlu Ali
“	20	140	7	Dimetoka'da' oturan Mehmed Said bin Ârif
“	16 buçuk	116 buçuk	7	Dimetoka'da oturan Hüseyin Bey oğlu Ali
Yekün		3046 buçuk ²		

Tablo 2: 1 Cemaziyelevvel 1252 (14 Ağustos 1836) Tarihli Kayda Göre Kızıldeli Sultan Zaviyesi'ne Ait Emlakin Durumu (BA, MAD 8248, s. 21)

Satılın Cinsi	Yıllık İcarı (kuruş)	Toplam İcarı (kuruş)	Verildiği Süre (yıl)	Satılan Kişi/Kişiler
Emlak	5	15	3	Kulfalar Köyünden Hüseyin
“	20	60	3	Dimetoka Kazası'nda oturan es-Seyyid Osman bin Yusuf
“	5	15	3	Derbend-i Kebir Köyünden Kirazoğlu İstorha
“	5	15	3	Dimetoka Kazası'nda oturan Sarraç esnafından Said bin Şakir
“	10	30	3	Ferecik Ayanı Memiş Ağa
“	12	36	3	Saradan Dere Cemaatinden Mahmud Ağa, Baba Cemaatinden Molla Yusuf, Sırviran Müezzinoğlu, Köselerden Bektaş, Ömerlerden Kıtıroğlu, Dervişlerden Piroğlu Ali
“	66 buçuk	199 buçuk	3	Vakıf köylerinden Hâlid Dereli Mahmud Ağa, Ömerlerden Cafer Ağa oğlu Ahmed Ağa ve Baba Mehmed, Kanberlerden Köseoğlu Yusuf
“	50	150	3	Dimetoka'da oturan Seyyid Osman veled-i Yusuf
“	120	360	3	Divan Köyünden Hacıoğlu bin Memiş
“	20	60	3	Çavuş Köyünden Osman bin Mehmed
“	12	36	3	Dimetoka'da oturan Sarioğlu Malko, Yanko oğlu İstoyo, Topaloğlu Bitri, Yivan Çorbacı
“	20	60	3	Dimetoka'da oturan Çorbacı ile kardeşleri Tırandafil ve Kostati
“	250	750	3	Edirne'de oturan Basmacı Esnafından Ahmed Ağa
“	5	15	3	Hâlîlar Cemaatinden Sipahioğlu Molla Hüseyin
“	5	15	3	Timur Viran Köyünden Topçu Mehmed
Meydan-ı Zir'de emlak	50	150	3	Edirne'de oturan Husrev Ağa
Kızıldeli Zaviyesi'ne bağlı Mürsel Baba Zaviyesi emlakı	1 buçuk	4 buçuk	3	Dimetoka'da oturan Hüseyin Bey bin Ali
“	20	60	3	Edirne'de oturan Mehmed Said bin Ârif
Yekün		2113		

Tablo 3: 2 Safer 1256 (5 Nisan 1840) Tarihli Kayda Göre Kızıldeli Sultan Zaviyesi'ne Ait Emlakin Durumu (BA, MAD 9771, s. 106-107)

Satılmanın Cinsi	Yıllık İcarı (kuruş)	Toplam İcarı (kuruş)	Veriliş Süresi (yıl)	Satılan Kişi/Kişiler
Emlak	15	45	3	Kulfalar Köyünden Hüseyin
“	20	60	3	Dimetoka Kazası'nda oturan es-Seyyid Osman bin Yusuf
“	5	15	3	Derbend-i Kebir Köyünden Kirazoğlu İstorha
“	5	15	3	Dimetoka Kazası'nda oturan Sarraç esnafından Said bin Şakir
“	10	30	3	Ferecik Ayanı Memiş Ağa
“	13	39	3	Saradan Dere Cemaatinden Mahmud Ağa, Baba Cemaatinden Molla Yusuf, Sırviran Müezzinoğlu, Köselelerden Bektaş, Ömerlerden Kitroğlu, Dervişlerden Piroğlu Ali
“	66	199	3	Vakıf köylerinden Hâlid Dereli Mahmud Ağa, Ömerlerden Cafer Ağa oğlu Ahmed Ağa ve Baba Mehmed, Kanberlerden Köseoğlu Yusuf
“	50	150	3	Dimetoka'da oturan Seyyid Osman veled-i Yusuf
“	120	360	3	Divan Köyünden Hacı Ali bin Memiş
“	20	60	3	Çavuş Köyünden Osman bin Ahmed
“	12	36	3	Dimetoka'da oturan Sarıoğlu Malko, Mayko oğlu İstoyo, Topaloğlu Bitri, Yıvan Çorbacı
“	20	60	3	Dimetoka'da oturan Çorbacı ile kardeşleri Tırandafil ve Kostati
“	250	750	3	Edirne'de oturan Basmacı Esnafından Ahmed Ağa
“	5	15	3	Hâlîlar Cemaatinden Sipahioğlu Molla Hüseyin
“	5	15	3	Timur Viran Köyünden Topçu Mehmed
Kızıldeli Zaviyesi'ne bağlı Mürsel Baba Zaviyesi' emlaki	1 buçuk	4 buçuk	3	Dimetoka'da oturan Hüseyin Bey bin Ali
Kızıldeli Zaviyesi'ne bağlı Mürsel Baba Zaviyesi emlaki	16 buçuk	49 buçuk	3	Dimetoka'da oturan Hüseyin Bey bin Ali
Kızıldeli Zaviyesi'ne bağlı Mürsel Baba Zaviyesi emlaki	20	60	3	Edirne'de oturan Mehmed Said bin Ârif
Meydan-ı Zir'de Kızıldeli Zaviyesi emlaki	50	150	3	Edirne'de oturan Husrev Ağa
Yekün		2113 ³		

Değerlendirme

Tamamıyla belgesel olan bu çalışmadan sonra ilkin belirtilmelidir ki, merkezi Osmanlı idaresinin İstanbul'daki Bektaşilere karşı tutumuyla taşradaki Bektaşilere karşı olan tutumu aynı değildir. Bunun Yeniçeri Ocağı ile yakın alakası vardır. İstanbul Bektaşileri elbette taşradakilere göre daha göze batar durumdaydılar. Hatta bu sebeple Bektaşî olmayanların bile rakipleri tarafından Bektaşîlik suçlamasıyla gözden düşürülüp merkezden uzaklaştırdıkları bilinmektedir.¹² Dolayısıyla merkezdeki Bektaşilere karşı daha sert muamelede bulunulmuş, bir kısmı da idam edilmiştir. Taşradakiler ise, sahip oldukları mal ve mülkler talip olanlara satılarak ekonomik bakımdan güçten düşürülüp etkisiz hâle getirilmişti ki, Kızıldeli Sultan Tekkeleri de bu ikinci tarz muameleyle uğratılanlardandır. Bu meyanda hemen ilave edilmelidir ki, bütün tekkelerin mal varlıklarına el konulup konmadığı, yıkılıp yıkılmadığı meseleleri, her bir tekkenin tek tek etüdünü zaruri kılmaktadır. Çünkü kaynaklarda ve genel hükümlerde ifade edilenlerin aksine, birçok tekkenin ve bilhassa “*taşra tekkelerinin*” tamamen ortadan kaldırılmadığı, hatta “*türbedarlar*” vasıtasıyla bir tür korunduğu, vakıflarının da devletçe sürdürüldüğü tespit edilmektedir ve bunun açık örneği Kızıldeli Tekkeleridir.

Diğer taraftan Kızıldeli Tekkelerinin devlet için özel bir önem taşıdığı aşikârdır. Bunun başlıca sebebi yeni kurulan Asakir-i Mansure-i Muhammediyye'nin masraflarıdır. Nihayet Çirmen Mutasarrıfı Esad Paşa'nın teklifi doğrultusunda Kızıldeli'ye ait emlak, arazi ve diğer gelir kaynakları uzun yıllar Mansure Hazinesi'ne aktarılmıştır. Bir müddet sonra da Maliye Hazinesi'ne devredilerek yine devlete gelir olmuştur. Fakat Derviş Hâilî ve bilhassa Hüseyin Dede, Kızıldeli Zaviyesi'ni ve bilhassa tekkelerini yeniden ihya etmeğe uğraşmışlardı ki, bu hususta Hüseyin Dede'nin civar köylüleri bile ikna ettiği anlaşılıyor. Çünkü eski emlakın mühim bir kısmının tapusu ellerinde olan köylüler bunları Hüseyin Dede'nin tasarrufuna bırakmışlardı. Diğer yandan zaviyenin vakfı da bulunmakta ve en azından türbedar atanaların ücretini karşılamaktadır. Anlaşılıyor ki, türbedar atanalar, aslında tekkenin şeyhi durumundadır ve gelen ziyaretçilerle tekke faaliyetleri sürdürülmektedir.

KAYNAKLAR

NOT: *Araştırmada kullanılan arşiv belge ve kayıtları için bkz. Ali Sinan Bilgili-Selahattin Tozlu, (2010), Osmanlı Arşiv Belgelerinde Kızıldeli (Seyyid Ali) Sultan Zaviyesi-I (1401-1852), Ankara: Gazi Üniversitesi, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yay.*

Akyıldız, Ali (2001), “Sultan II. Mahmud'un Hastalığı ve Ölümü”, *Türklük İncelemeleri Dergisi*, IV, İstanbul, s. 49-84.

Ayar, Mesut (1998), *Yeniçeri Ocağının İlgasından Sonra Bektaşî Tarikatı*, Marmara Üniv. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.

¹² Mesela, Cevdet Paşa, ünlü vakanüvis Şânizâde ve Ferah Efendi örneklerini uzunca anlatır ki, Şânizâde sürgün yerinde vefat etmişti (Cevdet, 1309:184-185).

- Cevdet (Ahmed Cevdet Paşa) (1309), Târih-i Cevdet, XII, tertib-i cedid, Dersaadet.*
- Daşcıoğlu, Kemal (1996), 1827 (h. 1243) Tarihli Muhâllefât Defterine Göre Bektaşî Zaviyeleri, Süleyman Demirel Üniv. SBE., (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta.*
- Erdoğan, Meryem Kaçan (2008), "Rusçuk'ta Bektaşî Tekkeleri: Tay Hızır Ali Baba ve Horasanî Ali Baba Tekkeleri", Türklük İncelemeleri Dergisi, XIX, İstanbul, s. 61-86. (s. 73-82 arasında Bektaşî Tekkelerinin kapatılmasına giriş ve bu iki tekke örneği var).*
- Es'ad (Sahhâflar Şeyhi-zâde Seyyid Mehmed Es'ad Efendi) (1293), Üss-i Zafer, İstanbul.*
- Es'ad (Sahhâflar Şeyhi-zâde Seyyid Mehmed Es'ad Efendi) (2000), Vak'a-nüvis Es'ad Efendi Tarihi (Bâhir Efendi'nin Zeyl ve İlâveleriyle), 1237-1241/1821-1826, yay. haz. Ziya Yılmaz, İstanbul.*
- Es'ad (Sahhâflar Şeyhi-zâde Seyyid Mehmed Es'ad Efendi) (2005), Üss-i Zafer (Yeniçeriliğin Kaldırılmasına Dair), haz. Mehmet Arslan, İstanbul.*
- Faroqhi, Suraiya (1976), "Agricultural Activities in a Bektashi Center: the tekke of Kızıldeli 1750-1830", Südst-Forschungen, 35, s. 69-96 (Makale, şu kitaptaki ilk makaledir, ancak derginin sayfa düzeni ve numaralarıyla yayımlanmıştır: Peasants, Dervishes and Traders in the Ottoman Empire, London 1986, s. 69-96).*
- Faroqhi, Suraiya (2003), Anadolu'da Bektaşîlik, çev. Nasuh Barın, Alıncasıyla karşılaştıran: Gültekin Yıldız, Simurg Yay., İstanbul.*
- İlgürel, Mücteba (1986), "Yeniçeriler", M.E.B. İslâm Ansiklopedisi, XIII, İstanbul, 385-395.*
- Lamartine (1863), Nouveau Voyage en Orient (1850), Paris.*
- Lutfî (Ahmed Lutfî Efendi) (1290), Târih, I, Dersaadet.*
- Mehmed Süreyya (1308), Sicill-i Osmânî, I, Dersaadet.*
- Mutlu, Şamil (1994), Yeniçeri Ocağının Kaldırılışı ve II. Mahmud'un Edirne Seyahati, Mehmed Dâniş Bey ve Eserleri, İstanbul Üniv. Edebiyat Fak. Yay., İstanbul.*
- Necib Âsım (1925), Bektâşî 'İlm-i Hâli, Dersaadet.*
- Şirvanlı (Şirvanlı Fatih Efendi) (2001), Gülzâr-ı Fütûhât (Bir Görgü Tanığının Kalemîyle Yeniçeri Ocağının Kaldırılışı), haz. Mehmet Ali Beyhan, İstanbul*

Budala İsmail (17. yüzyıl)

Yine bir zulumat düştü serime
Hünkâr Hacı Bektaş veli gel yetiş
Elim yetmez maşukuma yarime
Balım Sultan Kızıldeli gel yetiş

Gedaî (19. yüzyıl)

Balım Sultan Kızıldeli Yâ Hünkâr
Yine senden olsa yarama imkân
Ademe farz oldu adab-ı erkân
Dîdâra gel deli gönül dîdâra

Hasretî (19. yüzyıl)

Ey Hasretî ikrar u iman uluya
Sırr-ı Sultan Balım Kızıldeli'ye
Ana şek getüren Mervan kuluya
Ehl-i bi'atdan gayriye iman mı vardır

Şah Hatâyî

Rum ilin feth etti Öğürcük Veli
Tahta kılıç tutar o bâtın eli
Erenler serveri Şah Seyyid Ali
Zâhirden bâtında sen imdad eyle

Bu şiir, Doğan Kaya'nın Uluslararası Türk Dünyası İnanç Önderleri Kongresi'nde (23-28.11.2001) sunduğu "Sivas Kaynaklı Cönklerde Kızıldeli" başlıklı eserinden alınmıştır.